

BIJDRAGE

LOUIS VOS

STRIJD OM DE STUDERENDE JEUGD (1925-1935) WAAROM HET AKVS TEN ONDER GING

In het laatste kwart van de 19de eeuw sloten overal in Vlaanderen katholieke scholieren, studenten en seminaristen zich aaneen in plaatselijke Vlaamse studentenbonden, die samen de Katholiek Vlaamse Studentenbeweging vormden, met sinds 1903 het AKVS (Algemeen Katholiek Vlaams Studentenverbond) als organisatorische koepel. De leiding was in handen van een elite van Leuvense studenten en seminaristen, de massa van de leden waren collegejongens. In 1919 zag de Limburgse priester en studentenleider Paul Vandermeulen het zo: *“De studentenbeweging is de hoofdfactor in onze Vlaamse beweging, omdat uit haar, als uit een immer opborrelende bron, de overtuigde en onbaatzuchtige voorvechters voortkomen die aan de Vlaamse kamp de ononderbroken voortzetting en de eindzege moeten bezorgen”*.¹ Dat AKVS kwam halfweg de jaren 1920 in conflict met de bisschoppen vanwege zijn keuze voor Vlaams-nationalisme en moest in een sfeer van klerikaal machtsmisbruik en gewetensdwang de plaats ruimen voor een concurrerende nieuwe organisatie onder bisschoppelijke leiding, de Katholieke Studentenactie (KSA).

Omdat velen van hen die de tragische ondergang van het AKVS (Algemeen Katholiek Vlaams Studentenverbond) in het interbellum hadden meebeleefd, later de hoop hadden uitgedrukt dat eindelijk eens een historicus zich over dat gebeuren zou buigen, had ik dit onderwerp gekozen voor mijn doctoraatsonderzoek. Terwijl ik daarmee bezig was, kreeg ik ook steeds meer het gevoel dat het inderdaad tegemoetkwam aan een maatschappelijke vraag. Maar toen mijn studie was afgerond, verliep de receptie toch niet helemaal zoals ik had verwacht en gehoopt. Het signaleren van andere fac-

— 1 Aalmoezenier Paul Vandermeulen, (Col de Cave, Frankrijk) in een brief aan seminarist Jozef Meekers uit Bree (groot-seminarie Luik) op 20 mei 1919. L. Vos, *Bloei en Ondergang van het AKVS. Geschiedenis van de Katholieke Vlaamse Studentenbeweging*, Leuven, 1982, dl. I, p 12.

toren naast het kerkelijke ingrijpen werd immers door sommigen aangevoeld als een afzwakken van de 'schuld' van de bisschoppen. Daardoor gingen er kritische stemmen op die 'mijn visie' op de ondergang van de beweging betwistten, vooral in het toen net opgerichte tijdschrift van oud-AKVS, dat op een bepaald moment zelfs grotendeels gevuld werd met bemerkingen bij mijn boek.

Het lijkt me daarom nuttig en nodig, nu, meer dan dertig jaar na afronding van mijn onderzoek, eens opnieuw een precies antwoord te geven op de vraag waarom het AKVS ten onder ging. Temeer omdat ik nu kan profiteren van de commentaren en kritieken die intussen werden geformuleerd. Ik hoop zo tot een afgewogen eindoordeel te komen en de kwestie op een wetenschappelijke manier te kunnen afsluiten.

DE HISTORICUS EN ZIJN ONDERWERP

Een historicus schrijft en leeft niet in een maatschappelijk vacuüm maar is ook zelf het product van zijn tijd. Zijn onderzoeksobject moet hem op een of andere manier aanspreken en er moeten dus aanknopingspunten zijn tussen het gekozen thema en zijn eigen leven. Dat was ook in mijn geval zo met mijn onderzoek. In de jaren vijftig en zestig van vorige eeuw was ik zelf een ijverig lid van de Mechelse KSA-bond, waarin ik leiderstaken opnam, zoals ook later op het niveau van KSA-Gouw Antwerpen en ten slotte op nationaal vlak, zelfs gedurende een jaar als bezoldigde 'vrijgestelde'.

Al tijdens mijn collegejaren raakte ik gefascineerd door de ontstaansgeschiedenis van 'mijn beweging'. Het begon in 1956, honderd jaar na Rodenbachs geboorte, toen KSA in Roeselare een Rodenbachviering op het getouw zette. Met die figuur was ik al vertrouwd geraakt door de KSA-tijdschriften, -liederen en -spelromantiek, door onze vaandels waarop een blauwvoet prijkte, en door de blauwvoetkoppelriem die in dat jaar als nieuw uniformstuk werd geïntroduceerd. Maar wat me het meest trof, was het toen verschenen *Propagandaschrift* dat KSA-ers en Vlaams-nationalistische jeugdbewegingen opriep voor een Rodenbachviering in Roeselare in de zomer. In die brochure stond immers een bijdrage met de intrigerende titel: *Werd Rodenbach vermoord?*² De auteur, Johan van Schoorhove – naar ik later leerde pseudoniem van de KSA-proost Jan Cocle – probeerde daarin aan te tonen dat het verwijt dat KSA-Jong-Vlaanderen de oude Rodenbachse studentenbeweging had verdrongen – en dus Rodenbach had 'vermoord' – onterecht was. Juist dankzij KSA was immers Rodenbachs erfenis voor volgende studentengeneraties bewaard gebleven, en werd ze van generatie op ge-

---

² Johan van Schoorhove, 'Werd Rodenbach vermoord? of honderd jaar Vlaamse studentenbeweging', in: *Propagandaschrift uitgegeven door KSA-Jong Vlaanderen*, Roeselare, 1956. Met teksten van Jan Cocle, Felix Dalle en Lode Wils. Een historische situering van deze publicatie, en van de in 1956 door KSA mee opgezette Rodenbachviering, bij: R. Vanlandschoot, *Albrecht Rodenbach. Biografie*, Tielt, 2002, p. 19. Hij signaleert dat "in de verhitte discussies die nog na de repressiejaren aansleepten (...) de 'moord' [op Rodenbach] al lang een nationalistisch verwijt" was. Hij vermeldt ook dat Dubois aan Cocle had opgedragen het artikel te schrijven. Dubois overleed in november 1956, enkele maanden na de Rodenbachviering.

DE BLAUWVOET

ORGAAN VAN HET
ALG. KATH. VL.
STUDENTENVERBOND.
MINDERBROEDERSSTR. 24.
. LEUVEN .

^ Vanaf 1920 was *De Blauwvoet* het officieel
 < orgaan van het AKVS. Het verscheen in
 principe vier keer per jaar, met behalve
 artikels ook telkens verslagen en me-
 dedelingen uit de verschillende gouwen, en verslagen over de werking van plaatselijke
 bonden. In 1923-24 werd gekozen voor een intussen erg bekende nieuwe kaft, getekend
 door Jos. Speybrouck. De gestileerde blauwvoet op de kaft van 1930 werd vanaf 1993
 door de redactie van *AKVS-Schriften* in verkleinde vorm en als 'negatief' overgenomen op
 de omslag, waarvoor van meet af aan de streng groene kleur werd gekozen, die ook in de
 laatste jaargangen van *De Blauwvoet* was gebruikt. [ADVN, VY 1967 en VY 71]

neratie doorgegeven.³ Rodenbach was dus helemaal niet "*vermoord*", integendeel, de
 honderden KSA-bonden, met hun meer dan twintigduizend leden, hadden hem door
 hun werking springlevend gehouden.
 Waarom KSA dat verwijt kreeg, vernam ik pas later via enkele publicaties daarover uit
 Vlaams-nationalistische hoek, in het bijzonder de bijdragen in het *Gedenboek Ernest*

_____ 3 Van KSA-zijde werd de "officiële" visie op het conflict door Karel Dubois in 1941 opgesteld en
 in gestencilde vorm verspreid. Het artikel van KSA-proost Sylvaan Vincke, waarin hij KSA beschreef
 als 'erfgenaam' van de Katholieke Vlaamse Studentenbeweging, verschenen in *Richten*, jg. 9, juli
 1945, nr. 7, p. 118, diende waarschijnlijk als inspiratie voor Jan Cocles artikel van 1956.

van der Hallen dat in 1958, tien jaar na diens overlijden, verscheen.⁴ Ze schetsten de tragische geschiedenis van het conflict van het AKVS met de bisschoppen, en zijn verdringing door KSA. Het raakte me, en ik schreef – kort na de revolte tegen het bisschoppelijke ‘mandement’ over Leuven in 1966 – zelfs een stukje in het KSA-leidersblad van Gouw Antwerpen met de aansporing enigszins de “*historische schuld*” goed te maken die KSA met zich meedroeg.⁵ Het stukje paste in de morele verontwaardiging die al sinds de jaren dertig het toonaangevende verhaal was in de Vlaams-nationalistische kringen over wat er met het AKVS was gebeurd.⁶ Het ging er “*de verontwaardigden*” vooral om, dat ooit eens “*de geschiedenis zou oordelen*” over de “*moord*” op deze “*jeugdbeweging zoals geen andere*”.⁷ Die schuldigen waren natuurlijk de bisschoppen die er immers op uit waren geweest “*de hele Vlaamse studentenbeweging van Rodenbach kapot te maken en te vervangen door een braaf in het gareel lopende KSA*”. Maar een ernstig historisch werk over de strijd om de studerende jeugd die tot de ondergang van het AKVS had geleid, bestond nog niet. Ik wilde dat op mij nemen, maar besefte niet helemaal dat het resultaat van mijn jaren studie tot een nieuwe strijd zou leiden, namelijk die om het verleden.

Toen in 1980 ‘eindelijk’ die geschiedenis geschreven was, werd dat bericht met enthousiasme onthaald door zestigers en zeventigers die deze beweging nog hadden gekend, omdat het leek op een late ‘erkenning’ van de verdiensten ervan. Die stemming werd getypeerd door wat oud-AKVS-gouwvoorzitter Leo Wouters me toen meedeelde: “*Ik ben blij dat jij dat werk gedaan hebt. Zo blijft er iets van het AKVS voor later bewaard*”.⁸

---

4 R. De Wachter (red.), *Gedenboek Ernest van der Hallen. Voorman der Jeugd*, Antwerpen, 1958 met vooral de hoofdstukken geschreven door Leo Wouters, Arthur de Bruyne, Paul Daels en Piet van de Heyde (pseudoniem van de dominicaan P.J. Nuyens). Het boek was vooral een aanklacht tegen de bisschoppen. Diezelfde sfeer ademen ook de biografieën geschreven door A. Boni, *Ernest van der Hallen (1898-1948) een silhouet*, Leuven, 1950; A. de Bruyne, *Lodewijk Dosfel. (1881-1925). Kultuurflamingant, activist, nationalist, Wilrijk*, 1967 en P.J.A. Nuyens, *Pater L.J. Callewaert. Met woord en daad in liefde*, Mortsel, 1969.

5 Lode, ‘Onze plicht van restitutie’, in: *Bouwstenen (Leidersblad KSA Gouw Antwerpen)*, nr. 1, oktober 1967, pp. 19-25. Er sprak vooral morele verontwaardiging uit en boosheid tegen het episcopaat. Als historisch verhaal is het waardeloos, maar het typeerde wel de gemoedgesteltnis van een tweedejaarsstudent toen.

6 Zie de talrijke polemische bijdragen in het AKVS-blad *De Blauwvoet*, die variaties waren op het thema ‘*Veritas liberabit vos*’. Zie ook de eerste schets van het conflict door AKVS-leider Edgar Boonen, ‘*Inleiding*’ in: F. Daels, *Acht voordrachten voor onze studenten*, Leuven, 1935, pp. 7-36. Verder uit die tijd zelf de diverse brochures van De Zeven Puriteinen, *AKVS tegen verpolitiekte katholieke actie*, Leuven, s.d.; *De Zeven Puriteinen, Kerkelijke tucht of politieke klucht?*, Leuven, s.d.; *De Zeven Puriteinen, Het onvervalschte Dietsch nationalisme van het AKDS. Daad, wezen, eisch van het AKDS*, Leuven, 1936; *De Zeven Puriteinen, KSA Hoog – JVF neer! Het AKDS marcheert*, Leuven, 1937.

7 Zo typeerde Maria Renard-De Leebeeck het, in een vlot geschreven ode aan de beweging (wel met feitelijke fouten en zonder kritische distantie): ‘Het Algemeen Katholiek Vlaams Studentenverbond. Een jeugdbeweging zoals geen andere’, in: *Dux*, jg. 29, 1962, nr. 3-4, pp. 243-271.

8 Ik had Leo Wouters al voor het eerst geïnterviewd in 1969. Hij was in 1925-27 voorzitter geweest van AKVS gouw Antwerpen. Hij maakte de hier vermelde opmerking in mei 1982 in Leuven, net voor het verschijnen van mijn boek, na het colloquium over de Katholieke Vlaamse Meisjesbeweging georganiseerd door Verschaeviana (zie: *Verschaeve en de Vlaamse Meisjesbeweging*).

Het proefschrift werd bekroond met de driejaarlijkse Schollaert-Helleputte-prijs van de Vereniging Vlaamse Leergangen te Leuven, ik had de keuze uit drie Vlaamse uitgeverij die het als boek wilden uitgeven, en nadat het dan in 1982 in twee delen bij het Davidsfonds was verschenen, kreeg het veel persbelangstelling, met bijdragen in *De Standaard*, *Gazet van Antwerpen*, *Het Volk*, *Wij*, *'t Pallieterke*, *Doorbraak*, *De Brusselse Post*, *West-Magazine* en *Spectator*. Het veroverde zelfs een vierde plaats in de 'Top-Tien lijst' van *Knack*, en kreeg recensies in diverse tijdschriften, o.m. in *Onze Alma Mater*, *Ons Erfdeel*, *Leiegouw*, *Boekengids* en *Collationes*.

Om mijn onderzoeksterrein te kunnen afbakenen en de eigenheid van de Katholieke Vlaamse Studentenbeweging te kunnen bepalen, had ik van bij de aanvang nood aan een conceptueel kader voor de studie van studenten- en jeugdbewegingen. Ik vond daarvoor bruikbare werkinstrumenten in de wetenschappelijke literatuur met betrekking tot jeugd- en organisatiesociologie. Ik kwam tot het inzicht dat voor de bepaling van de eigen identiteit niet zozeer de ideologische opstelling het belangrijkste element was, omdat die fluctueert en de politieke en sociale actualiteit van de samenleving volgt, maar wel het samenspel van het vrij algemene waardepatroon (Vlaams en katholiek), de organisatievorm (een grote mate van functionele autonomie voor de plaatselijke bonden tegenover de leiding, en een 'bottom-up' besluitvorming); het werkbereik (studenten, seminaristen en collegeleerlingen) en de functies (voor de leden, de

- ^ Elke plaatselijke bond had een eigen vaandel. Hier dat van de Roeslaarse bond, met als kenspreuk 'De toekomst hoort der jeugd', een vers van Rodenbach, die ook zelf samen met een held uit zijn drama *Gudrun*, door de ontwerper Joe English is afgebeeld. Kleurreproductie van Hugo Maertens, Brugge. Opgenomen in: *De Grootte Storinge*. 1875. *Historische bijdrage tot de geschiedenis van de Vlaamse studentenbeweging*, Roeselare, 1974. [ADV, VB 11566]

Colloquiumnummer. *Verschaeviana*. Jaarboek 1983).

Kerk, de Vlaamse gemeenschap). Ik meende daarom dat het nodig was niet enkel aan de ideologische oriëntering aandacht te besteden maar ook aan de organisatie, de werking (inclusief het 'dagelijks leven' en de 'beleving') en de functies van de beweging in de samenleving. Ik probeerde daarbij niet enkel rekening te houden met de externe historische evoluties, de pilootfunctie van de Leuvense studentenwereld en de veranderende situatie van de collegejeugd, maar ook aan interne wisseling van generaties, de rol van de mentoren, en de verschuivingen in geografische zwaartepunten. Dat werd mijn leidraad, zowel voor de afbakening van het bronnenmateriaal, de analyse van de gebeurtenissen als de compositie van mijn boek.⁹

In de kwestie van het 'waarom van de ondergang' wilde ik natuurlijk uitstijgen boven de apologetische argumentatie van de ene of de andere zijde, van hen die enkel de kerkelijke overheid wilden aanklagen en van anderen die ze (impliciet) wilden verdedigen. Het feit dat ikzelf met hart en ziel in KSA had gestaan, ervoer ik niet als een hinderpaal, het liet me integendeel beter mijn onderwerp aanvoelen. Wat de toon betreft, wou ik tegelijk koel en nuchter zijn in de analyses en tegelijk empathie aan de dag leggen bij het bespreken van de motieven die mensen bewogen hadden of bij het evoceren van de sfeer in plaatselijke bonden, en hoe de collegejongens, studenten en seminaristen de beweging beleefd hadden.

“UT NOCTIUM PHANTASMATA”

Drie maanden na mijn promotie, in november 1980, verscheen het eerste nummer van die *AKVS-Schriften* uitgegeven door een 'stuurgroep' van voormalige AKVS-ers. De doelstelling van het blad en de vereniging was drievoudig: het wilde “een band scheppen onder de oude getrouwen”, aan jongeren “de zuivere ideologie en de nationalistische oogmerken van het AKVS” meegeven, en de oud-AKVS-ers oproepen hun jeugdbelevingen in de studentenbonden neer te schrijven, en als “levende getuigen van een levende traditie (...) warm licht te doen stralen” op het verleden.

Mijn boek was toen nog niet in de boekhandel, zij het al wel aangekondigd en er waren een paar stukken als voorpublicatie verschenen.¹⁰ Maar nauwelijks rolde het in de zomer van 1982 van de pers of meteen was er een recensieartikel dat de toon zette.¹¹

9 Toegelicht in de inleiding van L. Vos, *Bloei en ondergang [...]*, dl. I, pp. 19-36, met onderzoeks-schema op pp. 35-36. Meer uitgewerkt in: 'Inleiding. De roeping van de student' in: L. Vos, *Idealisme en Engagement. Deroeping van de katholieke studerende jeugd in Vlaanderen. 1920-1990*, Leuven, 2011, pp. 9-18.

10 M. De Goeyse, 'Doctoraal proefschrift', in: *AKVS-Schriften*, nr. 1, november 1980, pp. 49-50. Een voorpublicatie met enkele door mij gekozen fragmenten verscheen in: *AKVS-Schriften*, nr. 4, april 1982, pp. 13-20.

11 K. Vangenechten, 'Ut Noctium Phantasmata (Tweemaal AKVS nu)' in: *Onze Alma Mater. Driemaandelijks Tijdschrift van Vlaamse Leergangen te Leuven*, jg. 36, september 1982, nr. 3, pp. 219-240. Overgenomen in *AKVS-schriften*, nr. 6, maart 1983, pp. 32-50. De titel is geïnspireerd door de tweede strofe in de hymne 'Te lucis ante terminum', ("Aan U, voor het verdwijnen van het daglicht (...)") een hymne tijdens de zondagse complete. 'Ut' betekent hier: ('als', 'zoals') 'zoals een nachtelijk spookverschijning'.

Het werd geschreven door kanunnik Konstant Vangenechten, oud AKVS-er uit de jaren twintig in de Kempen, die de nieuwe belangstelling voor de verdwenen beweging begroette als een plots weer opduikend spook, *“Ut noctium phantasmata”* (“als een nachtelijke spookgestalte”), verschijnend in twee gedaanten. Een eerste was *“een waardige, professorale, zeer waardevolle, te academisch en te ‘placied’ om van een ‘ghostly apparition’ te gewagen, anderzijds voldoende levenskrachtig om wat lang voor dood werd gehouden opnieuw tot aanzijn te roepen”*. Dat was mijn boek. *“De tweede gestalte had heel wat meer van de weder-kerende, de re-venante, de terug-van-weggeweest. Ontvleesd, die geest? Toch knokeriger geworden, en met een witte kruin (...) De mannen over wie het boek gaat, ze zijn er nog. En wat doen zij? Zij herbeginnen te doen wat zij toen deden? Vergaderen... en ze geven een blad uit: de ‘AKVS-Schriften’.”*¹²

Vangenechten was over mijn boek vol lof vanwege het onderwerp: *“de machtige reconstructie van het ongewoon avontuur van een bezielde jeugd”*. Hij loofde het vele zoekwerk, bewonderde het ineenwerken van *“honderd en één kleinigheden”* tot een stevig gestructureerd geheel, en prees *“de heldere en vloeiende, karaktervolle en boeiende”* schrijfrant. Maar hij had ook kritiek. Hij vond dat ik *“zeer nuchter en met argusogen”* het radicalisme van de studentenbeweging in de verf had gezet, maar te weinig dat van de kerkelijke overheid, die hij typeerde als autoritair en klerikaal. Ik had ook te zeer de oorzaken van de ondergang – interne tegenstellingen en ingrijpen van buitenaf – nevenschikkend gepresenteerd, en niet genoeg *“de ware oorzaak”* in evidentie gezet. Die bleef, – aldus Vangenechten – *“voor de zeventigers van nu, die het allemaal meemaakten, de ongelooflijk zware morele stigmatisatie van het Vlaams nationalisme”* door de bisschoppen en *“[volgens een gelukkige formule] de ‘causa causans causas’”* (“de grondoorzaak die andere oorzakelijke factoren met zich meebrengt”).¹³ Hij voegde eraan toe: *“Inde omne alia”* (“waar al het andere uit voortkomt”).

Toen ik werd uitgenodigd om mijn boek toe te lichten op de landdag van het Oud-AKVS, op 27 april 1983 in Averbode, ging ik daar graag op in. Het zou een studiedag worden over het verleden van het AKVS. Maar weldra bleek dat de stuurgroep de discussie had georiënteerd naar de dichotomie tussen interne ontwikkeling en extern ingrijpen. Een rondvraag vooraf bij de leden of *“innerlijke verzwakking”* dan wel *“machts-*

12 In 1979 waren op initiatief van Dis Fagot voor het eerst oud-AKVS-ers, bijeengekomen in de abdij van Steenbrugge. Ze luisterden er ook welwillend naar mijn uiteenzetting over het nog lopend AKVS-onderzoek. Het initiatief werd na het overlijden van Fagot hernomen door ir. Paul Meulemans die de drijvende kracht bleef van een stuurgroep met als spilfiguren in de jaren 1980 priester Elias Dupon, Jef Olaerts en Leo Wouters, en in de eerste helft van de jaren 1990 Marcel Beerten, Fernand Roose en Frans Wagemans. Zij organiseerden jaarlijks een landdag in de Abdij van Averbode en gaven het zesmaandelijks tijdschrift *AKVS-Schriften* (1980-1999) uit.

13 In antwoord op een artikel van Gaston Durnez in *De Standaard* van 7 augustus 1980 volgde een reactie van priester Marcel Decubber op 22 augustus. Decubber had me zijn tekst eerder al rechtstreeks als brief toegestuurd en ik had hem op 30 augustus 1980 uitvoerig geantwoord. Hij verwerkte mijn antwoord in een nieuw artikel: M. Decubber, ‘Nog de ondergang van het AKVS’, in: *AKVS-Schriften*, nr. 2, april 1981, p. 23, waarin hij mij steunde: *“dank u voor uw doctorale thesis, vol waarheid, werkelijkheid en gerechtigheid. Dank om uw conclusie. Mijn conclusie? Wat Louis Vos ‘kernpunt’ noemt, heet ik causa causans causas”*.

- ^ Met Pasen of tijdens de zomervakantie kwamen bonden samen op gouw- en landdagen. Vaak was het beeld daarvan zoals op deze foto: een inderhaast tussen de bomen opgetimmerd verhoog voor het bestuur en sprekers, enkele vlaggen als versiering, en een paar honderd scholieren, studenten en seminaristen die, tussen de bomen op de grond gezeten, de toespraken aanhoorden. Hier op een (laatste) studentendag in Retie, 31 augustus 1937. [AMVS Universiteitsarchief Leuven]

misbruik en gewetensdwang” de ondergang hadden veroorzaakt, leverde zoals te verwachten een unanieme keuze voor dat laatste op. Op de landdag¹⁴ gaf ik eerst een uiteenzetting, maar de discussie beklemtoonde vooral dat *“alleen de bisschoppen de moordenaars waren [Daverend applaus]”*.¹⁵ Dat was een uitroep van Marcel Decubber, die tegelijk mijn verdediging opnam door te onderstrepen dat ik *“essentieel hetzelfde”* zei als wat hij bedoelde *“met de bisschoppen ‘causa causans’ te noemen van de andere oorzaken van de ondergang van het AKVS”*. Maar Remi Piryns betreurde dat ik in mijn boek geen duidelijkere afweging had gemaakt tussen hoofdoorzaak en *“begeleidingsverschijnselen”* en volgens Jef Olaerts was ik verkeerd door te stellen dat het AKVS aan functieverlies had geleden in de bredere gemeenschap door zijn radicale anti-Belgische opstelling. Hij vond dat wie niet anti-Belgisch was *“niet thuis hoorde in het AKVS”*, dat immers de geest van Rodenbach gestalte gaf, en *“de echte geest van de blauwvoeterij was anti-Belgisch en Vlaams-nationaal [Luid applaus]”*.¹⁶

De verwachtingen van de oud-AKVS-ers waren dus gekleurd door een instelling en houding die niet die van een historicus konden zijn. Ten eerste wilden velen van hen ‘nu’ – na vijftig jaar – enkel te horen krijgen dat ‘toen’ het AKVS gelijk had en de bisschoppen ongelijk. Dat was begrijpelijk. Ook de historicus van de laatste (mislukte) Schotse opstand van 1745 tegen de Engelsen wist al dat *“a lost cause will always win a last victory in men’s imaginations”*.¹⁷ Ten tweede geloofden de meesten dat de essentie van het AKVS lag in de politiek-ideologische boodschap, dus in het anti-Belgisch Vlaams nationalisme van de jaren dertig, en dit terwijl die essentie veeleer te vinden was in het samenspel van een katholiek-Vlaamse (zelf)vorming in groep, gericht op een inzet in dienst van de bredere gemeenschap. Hierbij aansluitend gingen – ten derde – velen ervan uit dat de ideologische opstelling die zichzelf als deelnemers hadden gekend altijd (impliciet) de lijn van het AKVS was geweest. Zo stelde de redactie van de *AKVS-Schriften* dat door in 1925 te kiezen voor het Vlaams-nationalisme het AKVS geen ‘nieuwe’ keuze had gemaakt, maar *“hiermee enkel zijn volste wezen en de enige zin van zijn bestaan vertaald”* had.¹⁸ In feite projecteerden

14 J. Olaerts, ‘Verslag Vijfde Oud-AKVS-landdag te Averbode op 27 april 1983’, in: *AKVS-Schriften*, nr. 7, november 1983, pp. 42-45. Ik hield er ook een uiteenzetting over hoe ik tot mijn onderwerp kwam, vanuit welke vraagstelling en met welke instelling ik mijn boek schreef en wat de conclusies waren. L. Vos, ‘De geschiedschrijver en de geschiedenis van het AKVS’, in: *AKVS-schriften*, nr. 7, 1983, pp. 45-53. Ik onderstreepte dat voor de ondergang van het AKVS *“de kerk natuurlijk de meest doorslaggevendende factor”* was, al had ik ook gewezen op *“de innerlijke spanningen en verdeeldheid”*.

15 Zie de teksten van de tussenkomsten in: *AKVS-Schriften*, nr. 7, november 1983, pp. 58-62.

16 In hetzelfde nummer nam de redactie onder de titel: ‘Gezelle en Rodenbach: de eerste Vlaams-nationalisten’, p. 65, een artikel op, geplukt uit het radicale weekblad *Vlaanderen*, 13 september 1924 en 21 juni 1930.

17 J. Prebble, *Culloden*, Harmondsworth, 1967, p. 316. Geciteerd in L. Vos, *Bloei en ondergang [...]*, dl. 1, p. 341.

18 De Redactie (Elias Dupon), ‘Ter Verantwoording’, in: *AKVS-Schriften*, nr. 6, maart 1983, pp. 4-6, citaat p. 6.

ze dus hun eigen visie op die van hun voorgangers, en maakten bv. van Rodenbach een anti-Belg, wat hij helemaal niet was. Ten vierde waren er enkelen, in het bijzonder in de stuurgroep, die vonden dat oud-AKVS “geen vrede kon nemen met alleen een kritisch-historische benadering van het AKVS, zonder ook – en vooral – recht te laten wederbaren aan de idealen van de beweging” die “aan de hedendaagse jeugd” moesten worden doorgegeven. Ze noemden oud-AKVS “het onomstootbaar bewijs dat de uitbouw van een eigentijdse studentenbeweging zich opdringt als een categorische imperatief”.¹⁹ Vanuit die vier invalshoeken, kon mijn gedachtewisseling als historicus met deze groep weinig meer worden dan een dovemansgesprek. Zeker omdat al vlug het voortouw werd genomen door figuren die er enkel op uit waren de geschiedenis te instrumentaliseren, ter rechtvaardiging van hun optreden in het verleden, of van hun politieke agenda van vandaag.

Inderdaad startte al snel een campagne om mijn boek als politiek geïnspireerd en onbetrouwbaar verdacht te maken. De meest uitgesproken exponent van die critici met een politieke agenda was Jan Brans, vanaf 1984 lid van de stuurgroep, die nog voor hij mijn boek had kunnen lezen “de recente doctorale en politieke afleidingen van de ware oorzaken naar de nevenverschijnselen niet [kon] aanvaarden”. Hij rekende me bij de “historici die gehuld in doctorale toga’s op zoek gingen naar tere plekken in het AKVS”.²⁰ Na de landdag publiceerde hij twee artikels *neque ira, neque gratia* – zonder wrok, zonder genade – een titel waarvan zeker het eerste woord ten onrechte gekozen was.²¹ De kern van Brans’ verwijt luidde dat mijn werk getekend werd door een Belgicistische “ideologische bevangenheid”, die hij beschouwde als “een ingeplante larve, die achteraf in volwassen vorm te voorschijn komt in betwistbare gezichtspunten en besluiten”. Dat kwam omdat ik “onvoldoende doordrongen was van een volksnationale geest”, als gevolg van o.m. mijn “intense KSA-scholing”.²² In een volgende bijdrage werd het nog erger, want intussen had Lieve Gevers in *Wetenschappelijke Tijdingen*, een artikel gepubliceerd waarin ze had bestreden dat Rodenbach anti-Belgisch was.²³ Die stelling werd “als

19 E. Dupon, toespraak op de landdag te Averbode, 28 april 1982, ‘Oud-AKVS nu!’, in: AKVS-Schriften, nr. 5, november 1982, pp. 5-10, citaten p. 7 en 9.

20 J. Brans, ‘AKVS Limburg in de twintiger jaren’, in: AKVS-schriften, nr. 4, april 1982, pp. 26-42, citaten p. 41. Op p. 42 voegde hij eraan toe “Dat jonge historici nu andere oorzaken inschakelen (...) mist elke werkelijke basis” en verwijzend naar Decubber: “Het zou niet moeilijk zijn nog een aantal gelijklopende getuigenissen van priesters te verzamelen waaruit jonge historici van vandaag heel wat kunnen leren”.

21 J. Brans, ‘Neque ira, neque gratia’, in: AKVS-Schriften, nr. 7, november 1983, pp. 7-32. Ondanks de venijnige toon voegde hij obligaate enkele lijntjes toe met “lof – en zelfs blijvende dank voor de vlijt en volharding” bij “het opsporen en verzamelen van het materiaal”. De indruk die men krijgt bij het lezen van Brans’ artikel wordt correct uitgedrukt in een zin van hemzelf: “Tegenover zoveel ongemaskeerde minachting staat men sprakeloos”. Weliswaar een uitspraak die hij op een stelling van Lode Wils van toepassing achtte. ‘Neque ira [...]’, p. 29.

22 Vangenechten echter had er zich juist over verbaasd “hoe hij, die nooit het AKVS gekend heeft, zich zo door studie en navorsing kon inleven in het bestaan, de sfeer, het reilen en zeilen van de Katholieke Vlaamse Studentenbeweging. Zijn lidmaatschap van de KSA heeft hem blijkbaar ook niet bevooroordeeld tegenover de oppositionele voorganger.” K. Vangenechten, ‘Ut noctium [...]’, p. 221.

23 L. Gevers, ‘Rodenbach en België. Een niet-gepubliceerde tekst van Albrecht Rodenbach’, in: *Wetenschappelijke Tijdingen*, jg. 42, 1983, nr. 3, pp. 129-138.

klinkklare onzin weggelachen".²⁴ Brans zag er een complot in van "het Leuvens, Vlaams-nationaal schuwe trio Wils-Vos-Gevers". Volgens hem was dit "herkauwen in een wetenschappelijk slordige vorm van de belgicistische obsessie om van Rodenbach een goede Belg te maken" enkel het gevolg van "de volgzaamheid van Lieve Gevers én t.o.v. haar man én t.o.v. haar leermeester". Hij noemde het "een late overrijpe vrucht van het belgicisme à la Van Cauwelaert" en "een doelgerichte poging om de lezer om de tuin te leiden". Rodenbach was immers "in hart en ziel anti-Belgisch".²⁵

Mijn interpretatie van de AKVS-geschiedenis was dan weer "een bedenkelijk maneuver" waarbij ik "met brutale toepassing van de bisschoppelijke vuile schoenpolitiek" (uit de tijd van Dubois), het belgicisme "in een ander, ditmaal wetenschappelijk vermomde opbouw" had naar voren gebracht. Ik had daarbij verdonkermaand dat "het AKVS gedoemd werd te verdwijnen omdat het geen smaak vond in het Belgisch vaderland", en had beweerd dat "de meedogenloze veldtocht van de KSA tegen het AKVS gemotiveerd werd door louter religieuze zorgen zonder machtsberekening". De "overspannen machtsuitbreiding van de kerkelijke hiërarchie" had ik dan weer niet genoeg belicht, en ten onrechte het studentenverzet tegen "het stevig samenhangend onderdrukkingssysteem" als "een lichtzinnige rebellie" gedoodverfd.²⁶ Hij schreef nog een ander artikel onder de suggestieve titel 'de 'geweldloze' ondergang van het AKVS' met daarin de verdachtmaking: "hoe sluiperig men ook blijve rond de hete brij draaien, hoezeer er ook getracht wordt om de ware oorzaken van de ineenstorting van het AKVS te verdraaien, de harde taal van de feiten kan men moeilijk tot zwijgen brengen".²⁷ Brans liet in zijn teksten, die moeilijk als wetenschappelijke werkstukken kunnen worden beschouwd, alle remmen los, naar mijn smaak tot voorbij de grens van wat in een 'normale' polemiek gebruikelijk is.²⁸

24 Namens de redactie van AKVS-Schriften maakte Elias Dupon aan Gevers het verwijt dat zij "de zin van bepaalde teksten naar haar hand poogde te zetten om de waarheid om te buigen naar haar vooropgezette thematiek". Hij voegde eraan toe: "Ook doorheen het werk van Vos loopt een onverholven draad van antinationalisme". 'Ter Verantwoording', in: AKVS-Schriften, nr. 8, april 1984, pp. 3-7. In hetzelfde nummer beschuldigde ook Fernand Roose Gevers van "vooringenomenheid. Een vooringenomen standpunt is geen wetenschappelijk standpunt. Daarom is haar bijdrage in Wetenschappelijke Tijdingen waardeloos", pp. 25-27.

25 Lang na Lieve Gevers' eerste boeken [L. Gevers & L. Vos, *Dat volk moet herleven. Het studententijdschrift De Vlaamse Vlagge. 1875-1933*, Leuven, 1976; L. Gevers & M. De Bruyne, *Kroniek van Rodenbach*, Brugge, 1980; L. Gevers, *Bewogen jeugd. Ontstaan en ontwikkeling van de Katholieke Vlaamse Studentenbeweging. 1830-1894*, Leuven, 1987], schreef Romain Vanlandschoot – mee op basis van haar onderzoek – zijn biografie over Rodenbach. Hij kwalificeerde Gevers' artikel 'Rodenbach en België' als een keerpunt in de historiografie: "Voor de biograaf had Gevers scherp omlind wat Rodenbach niet was: noch een verbitterde anti-Belg, noch een verkrampde ultramontaan". (p. 31)

26 J. Brans, 'Neque ira, Neque gratia (Vervolg)', in: AKVS-Schriften, nr. 8, april 1984, pp. 9-24.

27 J.B. (Jan Brans), 'De 'geweldloze' ondergang van het AKVS. De AKVS-gouwdagen 1931 in Turnhout en Maaseik', in: AKVS-Schriften, nr. 8, april 1984, pp. 31-36.

28 Hoewel Brans beweerde zijn stuk "met tegengoesting" geschreven te hebben en zelfs al schrijvend de verzuchting slaakte "de hemel bescherm me tegen iedere verdenking van boosaardigheid of onhoffelijkheid" klinkt dat weinig geloofwaardig. J. Brans, 'Neque ira (vervolg)' [...], p. 13. Een paar maanden na de bewuste landdag kreeg ik een brief van de dominicaan Omaar Belderbos, lid van de stuurgroep, maar schrijvend in eigen naam, die een kader aangaf: "Er is nu voldoende tijd heengegaan

Het verschil tussen een politiek geïnspireerde benadering en een wetenschappelijke had ik nochtans al eerder duidelijk gemaakt, als antwoord op een aanval van een der laatste redacteurs van het AKVS-blad *De Blauwvoet*. Ik schreef: *"Wie geëngageerd zijn in een politieke beweging zijn vaak enkel geïnteresseerd in het verleden, voor zover daardoor de beweging vandaag wordt vooruitgeholpen. Zij hebben daartoe het recht (...) Als historicus moet ik me echter op een ander standpunt plaatsen. Mijn integriteit bestaat er in alle medespelers (van Mercier tot Borms) en alle gebeurtenissen (vervolgving van buitenaf en interne tegenstellingen) tot hun recht te laten komen. Ophemelen of verгуizen, overbeklemtonen of versluieren zijn daar niet bij. Propaganda en geschiedschrijving zijn water en vuur. Geschiedschrijving is vakwerk en vergt een mentale instelling 'sine ira et studio'."*²⁹ Ik had dat ook herhaald op de landdag, maar Brans noemde het een "vrome wensdroom", die "slechts in een geïdealiseerd zelfportret of een overspannen oratio pro domo pleidooi" kon ontstaan.³⁰ Het was duidelijk dat op die golflengte geen dialoog mogelijk was. Maar die toon verdween na 1984 wel grotendeels uit de *AKVS-Schriften*, vooral omdat er geen stukken van Brans meer volgden.³¹ De positieve appreciatie van mijn boek keerde terug, al werkten de verdachtmakingen nog wel door in het blad.³² Dat richtte zich in het toen volgend decennium eerder opnieuw op het publiceren van bronnen en bijdragen over de geschiedenis van het AKVS. Ik telde over de hele periode van zijn bestaan 144 historische artikelen, en nog eens 53 publicaties van al dan niet eerder gekende bronteksten. Een mooie oogst voor onze historische kennis. Maar sommige stuurgroepleden bleven het nog steeds vooral als hun roeping beschouwen "de fakkel te kunnen doorgeven aan de jongeren".³³ Daarom verschenen ook stukken over de

---

over de oud-AKVS samenkomst, zodat ik voldoende afstand kan nemen om met meer rust te schrijven over wat ik over de inhoud van die dag denk (...) De gepassioneerde oprispingen van sommigen toen, en de ietwat vooringenomen interpretatie van uw visie is, misschien begrijpelijkerwijze, ingegeven door ontgoocheling, tot wrok toe." Omaar Belderbos aan Louis Vos, 12 juni 1983. Eigen bezit.

29 F. Bundervoet, 'Geschiedenis geen reservaat van specialisten', en 'Antwoord van Louis Vos', in: *AKVS-Schriften*, nr. 4, april 1982, pp. 61-63.

30 J. Brans, 'Neque ira [...]', pp. 12-13.

31 Brans overleed in 1986. E. Dupon, 'In memoriam Dr. Jan Brans', in: *AKVS-Schriften*, nr. 13, november 1986, pp. 28-29.

32 In *AKVS-Schriften* noemde Remi Piryns "het aanvoeren van gelijkwaardige andere oorzaken het zwakke punt" van mijn "overigens voortreffelijke boek" (nr. 11, november 1985, p. 21). Fernand Roose sprak van "het meesterlijk werk van dr. Vos" (nr. 15, november 1987, p. 42) en schreef ook positief over Lieve Gevers' pas verschenen *Bewogen jeugd*. (nr. 17, november 1988, pp. 78-81) Albert Mariën waarschuwde in 1990 dat "de lering van de school Wils-Gevers-Vos geen evangelie" was. (In een overigens terechte kritiek op een boek over de geschiedenis van KSA Mechelen, nr. 20, november 1990, p. 44.) Richard Weemaes noemde mijn boek "een standaardwerk" (nr. 23, november 1991, p. 65), en het redactionele 'Ter Verantwoording' had het over "de ons nabije prof. Louis Vos" (nr. 26, november 1993, p. 3). Dat was toen als inleiding op een artikel dat ik in dat nummer publiceerde, zoals ik ook eerder in 1989 (nr. 19) en daarna in 1992 (nr. 24) nog bijdragen schreef.

33 In de inleiding van de biografie van Rodenbach signaleert Romain Vanlandschoot dat de figuur van "de wonderknappe" na 1956 steeds minder aansloeg bij jongere generaties studenten. De context van het verdwijnen van een levende traditie heb ik geschetst in mijn afscheidscollege (KU Leuven, 10 december 2011), L. Vos, 'Want er komen andere tijden'. *Studerende jeugd in Vlaanderen. 1920-1990*, Leuven, 2011 en in het besluit van het toen verschenen boek: L. Vos, *Idealisme en Engagement*

Vlaamse actualiteit, vanaf 1993 zelfs meer dan over het verleden, en daarom werden er naar het einde toe “jongeren” in de redactie opgenomen. Die dubbelzinnigheid, enerzijds bronteksten en getuigenissen verzamelen over het verleden, en anderzijds politiek willen wegen op de actualiteit in het heden, heeft het initiatief twintig jaar lang gekenmerkt.³⁴

BISSCHOPPEN, VLAAMS-NATIONALISME EN KATHOLIEKE ACTIE

Tegen de achtergrond van deze kritiek, moeten we nu opnieuw de vraag stellen waarom het AKVS ten onder ging. Was het ingrijpen van de bisschoppen de doorslaggevende reden? Wat was dan de plaats van de andere factoren die ik had gesignaleerd: namelijk de aantrekkingskracht van het radicale Vlaams-nationalisme op de studerende jeugd, de rol van de Leuvense studenten daarin, de plaats van de plaatselijke bonden en hun houding tegenover de nieuwe bisschoppelijke studentenbeweging of de KSA, het nieuwe klimaat in de jaren dertig dat voor vrije jeugdbewegingen geen plaats meer liet, en de discussie in die periode over de te volgen koers binnen het Vlaams-nationalisme? Of waren dit allemaal gevolgen van het bisschoppelijk optreden (“*inde omne alia*”)?

Laat ons eerst even stilstaan bij wie die bisschoppen waren en hoe ze stonden tegenover de Vlaamse beweging.³⁵ In het interbellum volgden in elk van de vier diocesen waartoe Vlaanderen behoorde telkens twee bisschoppen elkaar op, in 1926-27 in Gent, Mechelen en Luik; in Brugge pas officieel in 1931, al was de nieuwe bisschop *de facto* al actief vanaf 1929 als hulpbisschop met recht van opvolging. De bisschoppen uit de eerste fase waren Gustave Waffelaert (Brugge, 1895-1931), Désiré Mercier (Mechelen 1906-1926), Emile Seghers (Gent 1917-1927) en Hubertus Marinus Rutten (Luik 1901-1927). Waffelaert stond enkel positief tegenover ‘het Vlaams’ voor zover het een middel was om de godsdienstigheid van het volk te bewaren, maar hij wees de Vlaamse beweging van zijn tijd af omdat ze staatsinmenging in het onderwijs beoogde, verdeeldheid in het katholieke kamp veroorzaakte en gelovigen opstandig maakte tegen het kerkelijk gezag.³⁶ Die argumenten werden gedeeld door Mercier die bovendien tijdens en na

[...], pp. 417-457.

34 Zo probeerde de stuurgroep – overigens tevergeefs – de Vlaams-nationalistische jeugd- en studentenbewegingen tot samenwerking te brengen. Vanaf 1996 bestond de kernredactie naast drie oud-AKVS-ers uit drie ‘jongeren’. In 1999 werd in het laatste nummer aan de lezers als alternatief het Nationalistisch Verbond-Nederlandse Volksbeweging en het Vormingsinstituut Wies Moens aanbevolen, die “*het dichtst bij ons stonden, zo er al een verschil zou zijn*”, De Stuurgroep, in: *AKVS-Schriften*, nr. 38, 1999, p. 47. Tot de stuurgroep behoorden toen: de oud-AKVS-ers Marcel Beerten, Paul Clijsters, Ernest Reypens, Fernand Roose, Frans Wagemans en Albert Wieërs; en de ‘jongeren’: Karl Drabbe, Frank Judo en Gui Van Gorp. De redactieraad bestond uit die drie jongeren, Fernand Roose en Jaak Peeters.

35 L. Gevers & L. Vos, *Kerk en nationalisme in Vlaanderen in de 19de en 20ste eeuw*, in: R. Burggraeve & J. de Tavernier (red.), *Is God een Turk? Nationalisme en religie*, Leuven, 1995, pp. 33-64.

36 L. Vos, *Bloei en Ondergang [...]*, dl. I, p. 237, zie ook de bijdrage van John Dekimpe over

de Eerste Wereldoorlog de Belgische vaderlandsliefde tot een haast religieuze plicht had verheven en het Frans als een superieure taal aanzag boven het Nederlands. Ook hij zag de herlevende Vlaamse beweging met lede ogen aan ("*cette question flamande me hante*" verklaarde hij eens)³⁷ en wilde de Vlaamse beweging inbedden in Belgische vaderlandsliefde en gehoorzaamheid aan het kerkelijk gezag. Hij werd begin 1921 bijzonder onaangenaam getroffen door een petitionnement van katholiek Vlaamse zijde om de katholieke colleges te vernederlandsen. Mercier beschouwde dat als een "*appel public à l'insubordination*", en betreurde dat "*plusieurs professeurs, même certains jeunes vicaires de paroisses*" er propaganda voor maakten. Hij verbood zijn clerus eraan mee te werken.³⁸ Als wapen gebruikte hij de door hemzelf geïnspireerde brief van paus Benedictus XV van maart 1921, waarin de paus betreurde dat "*de Vlaamse kwestie*" de eenheid onder de Belgische burgers ondermijnde en waarin hij de clerus en gelovigen aanspoorde onverkort de richtlijnen van de bisschop te volgen. Die brief werd op grote schaal verspreid door Mercier persoonlijk, die hem door collegedirecteurs liet voorlezen op de proclamaties net voor de paasvakantie, en hij wist ook de Brugse en Gentse bisschoppen zover te krijgen hem aan hun clerus toe te sturen.

Maar de Luikse bisschop Rutten weigerde dat te doen. Hij stond sinds vanouds als Vlaamsgezind bekend, interpreteerde de katholieke achteruitgang bij de verkiezingen als een gevolg van het verwaarlozen van de Vlaamse eisen, en ontwikkelde na de oorlog een plan om zijn Limburgse colleges op korte termijn helemaal te vernederlandsen. In 1919 spoorde hij zijn clerus aan actief mee te werken aan de Vlaamse beweging, en verplichtte hen zelfs min of meer het minimumprogramma van Van Cauwelaert te propageren.³⁹ In september 1921 wist hij op de bisschoppenconferentie te verhinderen dat er als vervolg op de pauselijke brief een gezamenlijk bisschoppelijk schrijven zou komen, dat alle flaminganten voor jaren de pas zou hebben afgesneden.⁴⁰ De Gentse bisschop Seghers was een sociaal voelend en pastoraal bisschop, die niet negatief stond tegenover de eisen van de Vlaamse beweging. In 1919 had hij het Nederlands in het middelbaar onderwijs van zijn bisdom tot voornaamste taal gemaakt, en de beoefening van de Vlaamse letterkunde aangemoedigd. Wel mocht de kennis van het Frans daar niet onder lijden, en dienden de leerlingen in hun studentenbonden zich buiten alle politiek te houden.⁴¹

Op het einde van de jaren 1920 kwam er in alle bisdommen een aflossing van de wacht, zij het in Brugge pas definitief begin jaren 1930. De nieuwe bisschoppen waren Louis Kerkhofs in Luik (1926-1961), Josephus-Ernestus Van Roey in Mechelen (1926-1961),

---

Waffelaert in: M. Cloet (red.) *Het Bisdom Brugge (1559-1984). Bisschoppen, priesters, gelovigen*, Brugge, 1984, pp. 377-388, in het bijzonder pp. 382-383.

37 Een uitspraak van Mercier gericht aan Ladeuze en gebruikt als motto voor het boek van Robrecht Boudens. Kardinaal Mercier en de Vlaamse beweging, Leuven, 1975.

38 L. Vos, *Bloei en ondergang [...]*, dl. I, pp. 234-236.

39 L. Vos, *Bloei en ondergang [...]*, dl. I, p. 237.

40 R. Boudens, *Kardinaal Mercier [...]*, p. 212.

41 R. Boudens over bisschop Seghers in: M. Cloet, *Het bisdom Gent. Vier eeuwen geschiedenis*, Gent, 1991, pp. 358-380.

^ Hoofdbestuursleden van 1927-28 en 1928-29. V.l.n.r. : zittend: Domien Pelgroms, Joris Geens, Floris Van der Mueren (eregast), Nand Vercnocke, René Lagrou, Jef De Langhe; staand: Lode Vernimmen, Bert Cattersel, Karel De Vaster, Achiel De Gryse, Joris Hermans, Theo Luykx, Mon Rubens, Jan Segers, Door Dehing, Jan Acke, Louis Leysen, Luc Carton, Bert De Bie, Marcel Usé, Jan Brans, Bob Fransman. [ADV N, VFB 1176]

Honoré Coppieters in Gent (1927-1947), en Henri Lamiroy in Brugge (1931-1952).⁴² Ze waren alle vier zoals hun voorgangers gekant tegen het Vlaams-nationalisme, maar twee van hen stonden positief tegenover de bredere Vlaamse beweging. Coppieters had het in 1930 in een brief aan pauselijk nuntius Micara over "*les justes revendications linguistiques des Flamands*", en was voorstander van een volledig Nederlandstalig curriculum aan de Leuvense universiteit, Kerkhofs volgde inzake de Vlaamse beweging de koers van zijn voorganger en steunde ook de eis van volledige 'Vlaamse Leergangen in Leuven' iets wat in 1935 werd gerealiseerd. Het was onder hun episcopaat dat het AKVS de genadeslag kreeg doordat de collegejeugd gebundeld werd in nieuwe bisschoppelijke organisaties.

De bisschoppen zagen het vooral als hun opdracht de eenheid van de katholieke gemeenschap (en partij) te handhaven en de invloed van de Kerk in de samenleving te doen toenemen. Zij beschouwden zichzelf bovendien als de enige eindverantwoordelijken voor de gehele opvoeding en vorming van de katholieke jeugd, zeker die in haar colleges en opleidingsinstituten. Vandaar dat zij gealarmeerd werden door een radicalisering in Vlaams-nationalistische richting die zich vanaf 1921, na een generatiewissel aan de top van de Vlaamse studentenbeweging in Leuven en in het AKVS begon te manifesteren.⁴³ Temeer omdat die gepaard ging met een groeiend wantrouwen tegenover de bisschoppen, toen die in Franstalig België de jeugd in een Katholieke Actie(KA)-organisatie ging groeperen. Tegelijk ging bij de Vlaamse studerende jeugd het vertrouwen verloren in de traditionele christen-democratische leiders van de Vlaamse beweging, toen die er niet onmiddellijk in slaagden de vernederlandsing van de Gentse universiteit erdoor te krijgen in het parlement.

Dus kozen de studentenleiders steeds uitdrukkelijker voor een Vlaams-nationalistische oplossing, die anti-Belgisch was, maar zich wel uitdrukkelijk als katholiek bleef erkennen. Dat verliep parallel met een door Leuvense AKVS-leiding systematisch opgezette campagne om plaatselijke bonden, gouvbesturen en het AKVS als geheel in die richting te oriënteren. Intussen was het Katholiek Vlaams Hoogstudentenverbond (KVHV) in Leuven sinds het Groot-Nederlands studentencongres van 1924 met rector Ladeuze volop in een zich escalerende confrontatie geraakt, die uitmondde in een openlijke revolte en in februari 1925 culmineerde in de oproep van de studenten de jaarlijkse kerkomhaling ten gunste van de Katholieke Universiteit te boycotten. Dat bracht hen rechtstreeks in conflict met de bisschoppen, die onmiddellijk het KVHV veroordeelden. Bisschop Rutten verloor alle vertrouwen in de Leuvense studenten en haakte daarom al in de lente van 1925 de Limburgse studentenbonden los van de Leuvense AKVS-leiding. Hij vertrouwde ze toe aan de leiding van zijn seminaristen die de bonden groepeerden in het LKVS (Limburgs Katholiek Vlaams Studentenverbond).

——— 42 R. Boudens over Coppieters, in: M. Cloet, *Het bisdom Gent [...]*, pp. 367-380 en over Lamiroy in: M. Cloet, *Het Bisdom Brugge [...]*, pp. 389-400.

43 In de eerste jaren na de oorlog, toen de AKVS-leiding nog in handen was van studenten die ook de vooroorlogse beweging geleid hadden, waren er nog geen specifieke bisschoppelijke tegenmaatregelen, en bestond er zelfs even de illusie dat het met Mercier tot een "normalisering" van de betrekkingen zou komen. L. Vos, *Bloei en ondergang [...]*, dl. I, pp. 144-145.

Niettemin besloot de Leuvense AKVS-leiding, in de daaropvolgende grote vakantie van 1925 op de landdag in Brugge, het *"Vlaams-nationalisme op katholieke wijsbegeerte gegrondvest"* als AKVS-basisoriëntatie te proclameren. Een maand later, op 30 september 1925, stuurde de Brugse bisschop Waffelaert aan zijn clerus een vermaning die het Vlaams-nationalisme veroordeelde, een tekst die op 11 oktober door de andere Belgische bisschoppen mee werd onderschreven en ook naar hun clerus werd verzonden. Dit was de bekende bisschoppelijke veroordeling van het Vlaams-nationalisme. Alleen Waffelaert beschouwde die veroordeling ook als een bindende richtlijn voor de gewone gelovigen, al stond dat niet in de tekst, zodat in de West-Vlaamse colleges de AKVS-tijdschriften en andere Vlaams-nationalistische bladen niet enkel verboden werden, maar ook de lectuur ervan als *"zwaar zondig"* werd bestempeld. Die sanctie was zo disproportioneel zwaar dat ze spoedig haar uitwerking verloor. Toen de bisschop in februari 1927 zijn veroordeling herhaalde, was de impact ervan opnieuw beperkt, al waren zijn disciplinaire maatregelen wel effectief.⁴⁴ De veroordeling kon toch niet verhinderen dat de bisschoppen in 1927 nog opnieuw geconfronteerd werden met de door Vlaams-nationalistische studenten doorgevoerde boycot van de viering van het vijfde eeuwfeest van de Leuvense universiteit, met de AKVS tegenwerking op een in Roeselare georganiseerde missiedag, met propaganda voor een door de Gentse bisschop afgekeurde AKVS-landdag in Sint-Niklaas, en bovendien wekelijks met opstandig en anti-Belgisch proza in het door oud-AKVS-leiders geredigeerde weekblad *Jong-Duitschland*, dat bestaansrecht opeiste voor een katholiek Vlaams-nationalisme. In het Belgische eeuwfeestjaar 1930 nam kardinaal Van Roey het initiatief tot een gezamenlijke herderlijke brief over vaderlandsliefde waarin te lezen stond: *"Als herders uwer zielen verklaren en onderwijzen wij dat voor allen, zowel Vlamingen als Walen, België het vaderland is. België alleen heeft het recht op de verplichtingen van vaderlandsliefde welke de wet van God ons oplegt"*.⁴⁵

In dat klimaat kregen jongens uit de studentenbonden die zich het meest voor kerk en godsdienst wilden inzetten door te kiezen voor het priesterschap, af te rekenen met een weinig begrijpende overheid. Een aantal van hen – vooral in het bisdom Brugge – koos ervoor niet toe te treden tot de diocesane clerus, of kregen geen toestemming om naar het seminarie te gaan – en trad in bij een als Vlaamsgezind bekend staande orde of congregatie zoals die van de dominicanen of de scheutisten. In het seminarie werden zij volgens de toen heersende ecclesiologie, vooral *"geoeffend"* in onderdanigheid en gehoorzaamheid, en *"innerlijke"* onderwerping aan het gezag van hun bisschop en de door hem aangestelde oversten. Wie als seminarist *"verdacht"* werd van flamingantisme, kreeg geen kansen zich te ontplooien, had af te rekenen met allerlei kleine pesterijen, en ondervond een voortdurend wantrouwen, ook al behoorde hij in-

44 Hij verbood leerlingen en seminaristen vergaderingen bij te wonen, geleid door Leuvense studenten, en startte een bisschoppelijke vervolging van Vlaams-nationalisten, die hij in 1929 *"gevaarlijke afvalligen"* noemde. G.J. Waffelaert aan deken A. Camerlynck van Oostende, 13 april 1929; Archief Bisdom Brugge, Acta G.J. Waffelaert, p. 57; L. Vos, *Bloei en ondergang [...]*, dl. II, p. 165.

45 K. Van Isacker, *Herderlijke brieven over politiek*, Antwerpen, 1969, pp. 119-120.

tellectueel tot de top van zijn jaar.⁴⁶ Hij werd daardoor vernederd of soms gebroken.⁴⁷ Wie niet wilde buigen, botste ook na zijn seminarietijd op de macht van de kerkelijke hiërarchie, die in het katholieke Vlaanderen nog onaantastbaar was, en hield er zijn leven lang een bitterheid en wrok aan over.⁴⁸

De Katholieke Actie (KA) – ook een initiatief van de Kerk – speelde in de ondergang van het AKVS een belangrijke rol, omdat ze een alternatief bood aan de collegejeugd. Ze was door de paus in het leven geroepen als een massa-actie van gelovigen, te beginnen met de jeugd, die onder leiding van de kerkelijke hiërarchie de wereld opnieuw zou “*veroveren voor Christus*”. Ze kende in verscheidene Europese landen een grote bloei, en werd al van bij het begin van de jaren 1920 in Wallonië uitgebouwd in zuiver kerkelijke en parochiale jeugdorganisaties, die niet gedifferentieerd waren naar sociaal milieu. Onder het episcopaat van Mercier waren er ook in Vlaanderen al pogingen ondernomen om het *format* ‘zuiver kerkelijke KA’ te lanceren. Maar ze stootten op de daar al bestaande katholieke jeugdorganisaties per stand – vooral de KAJ (Kerstelijke Arbeidersjeugd) en de BJB (Boerenjeugdbond) – die aanleunden bij respectievelijk de christelijke arbeidersbeweging en de Boerenbond. Die wensten een KA die geleed was naar de sociale laag, en naast kerkelijke, ook maatschappelijke problemen in haar werking zou opnemen. Zij verwierpen het Waalse model van een niet naar stand gedifferentieerde parochiale jeugdorganisatie.⁴⁹

De spanning tussen deze twee KA-concepten – een ‘zuiver kerkelijke’ of een ‘sociaal-gelede’ – werd in augustus 1927 principieel opgeheven toen op initiatief van Van Roey, de Belgische bisschoppenconferentie decreteerde dat er wel een principiële onverenigbaarheid bestond tussen katholieke actie en politieke actie, maar niet tussen KA en sociaal-educatieve werking per stand. Daardoor werd impliciet een “KA gespeci-

---

46 Zie het getuigenis van Vangenechten. Als primus van zijn retorica werd hij naar het Leo XIII seminarie in Leuven gezonden, om er met grote onderscheiding kandidaat in de klassieke filologie te worden. In de daaropvolgende theologiejaren behaalde hij in het Mechelse Grootseminarie telkens grootste onderscheiding. Maar omdat president François Stessens hem beschouwde als flamingant, mocht hij – als enige van de groep die al een kandidaatsdiploma had – zijn studie in Leuven niet voltooiën. Zelfs toen hij al vier jaar voor de klas stond en zijn droom alsnog wou realiseren door zijn doctoraat voor de centrale examencommissie te behalen, werd hem dat niet toegestaan. De president vond dat bij de Vlaamse seminaristen de Vlaamsgezindheid een volledige overgave aan Christus in de weg stond “*want in AVV VVK stond toch de V tussen de A en de K*”. Iets waar de Franstaligen “*geen last*” van hadden. In *Geschiedenis van een Kempische Studentenbond (Geel 1906-1930)*, Brussel, 1983, pp. VIII-XXII. Voor Vangenechten en andere Vlaamsgezinde seminaristen was het tweespan ‘Vlaams en katholiek’ juist onlosmakelijk verbonden, en versterkte dat samenspel wederzijds zowel hun kerkelijke als sociaal engagement.

47 Zie de memoires van de West-Vlaamse priester en KA-proost Pieter Ghysaert: P. Ghysaert, *Een godsdompelaar*, Tielt, 1969, waarin vooral de onderdanige gehoorzaamheid, en de in een offermystiek aanvaarde vernederingen die daarmee samengingen, haast pijnlijk worden beschreven.

48 Men kan denken aan priesters als Robrecht De Smet, Maurits Geerardyn, Odiel Spruytte en aan vele anderen. Talrijke voorbeelden te vinden in L. Gevers & L. Vos, *Dat volk [...]*, in P. Ghysaert, *Een godsdompelaar [...]*, en in de vele getuigenissen in *AKVS-schriften*.

49 L. Vos, *Het dubbelspoor van de katholieke actie tijdens het interbellum*, in: M. De Vroede & A. Hermans (red.), *Vijftig jaar Chiroleven. 1934-1984*, Leuven, 1985, pp. 29-52.

aliseerd naar sociaal milieu” erkend als de juiste weg, zij het dat politieke of sociale revendicatieve acties ervan werden uitgesloten. Het leidde in Wallonië tot een reorganisatie van de KA, en in Vlaanderen tot de oprichting van een eigen Jeugdverbond voor Katholieke Actie (JVKA), waarvan de standsjeugdorganisaties de dragende pijlers werden. Die aanpak stootte op de kritiek van de Vlaams-nationalistische pers, die deze formule van jeugd-KA per stand interpreteerde als een paard van Troje, bedoeld om jongeren opnieuw warm te maken voor de katholieke partij en de Belgische staat. Onderhandelingen over een modaliteit voor inschakeling van de studentenbonden in het JVKA mislukten. Het wederzijds wantrouwen tussen de AKVS-leiding en de bisschoppen was al te groot geworden. De JVKA-leiding stelde als voorwaarde dat de studentenbonden in hun werking apolitek zouden zijn, en dus het Vlaams-nationalisme als leidend beginsel zouden laten varen. Het AKVS-bestuur wenste dat niet te doen, en evenmin zich onder directe kerkelijke leiding te stellen, omdat dan de beweging haar autonomie zou verliezen.⁵⁰ Ze pleitte daarentegen voor een puur kerkelijke KA in een nieuwe organisatie naast het AKVS. Aanvankelijk leek dat pleidooi succes te hebben in het bisdom Brugge, waar Karel Dubois vanaf 1928 inderdaad zulke nieuwe KA-bonden oprichtte, die *“zuiver kerkelijk strijdend”* zouden zijn, maar volgens eigen zeggen toch *“door-Vlaams van geest”*. Aanvankelijk kon hij hierdoor een conflict tussen zijn nieuwe KSA en het AKVS vermijden, maar vrij vlug evolueerde hij in meer klerikale richting. De Gentse bisschop Coppieters besloot de KA-beweging voor studerenden op te vatten als een bisschoppelijk goedgekeurde Vlaamse studentenbeweging naar Limburgs voorbeeld. Hij groepeerde de bestaande Vlaamse studentenbonden in ‘KSA-Bisdom Gent’, die ook de Vlaamse actie opnam in haar werking, al bleef Vlaams-nationalisme en politiek uit den boze. Na een tijdje werd AKVS er door de KSA-ers van die generatie gezien als *“de verpolitiekte, negatieve uitwas van de rechtgeaarde, gezonde Vlaamse studentenbeweging”*.⁵¹ In Limburg continueerde bisschop Kerkhofs de lijn van zijn voorganger en ging de LKVS-leiding naast het Vlaamse nu ook het kerkelijk strijdende element beklemtonen, als KSA-Jong Limburg.

Kardinaal Van Roey beperkte aanvankelijk zijn optreden tot financiële steun achter de schermen aan het tijdschrift *De Student*, dat in het AKVS oppositie voerde tegen de nationalistische koers van de leiding. Maar vanaf 1928 trad hij forser op, eerst door de bonden in Antwerpen en Brabant te verplichten een proost te aanvaarden, vervolgens door hen ertoe aan te zetten – vaak via de plaatselijke proost en seminaristen in het bestuur – de banden met het Leuvense AKVS-bestuur te verbreken. Vanaf 1931 verbood hij aan de scholieren uitdrukkelijk deel te nemen aan gouv- en landdagen van het

50 Hoewel er op plaatselijk vlak vaak wel bereidheid was in de bonden om de oproep tot KA positief te beantwoorden. Heel wat AKVS-ers namen, individueel of als bond deel aan de schouw dag en in menige bond werd gehoopt dat het mogelijk zou zijn *“het ene én het andere ideaal”* – dus de inzet voor *“het religieuze apostolaat onder ons volk”* en *“voor de veredeling van datzelfde volk in eigen taal en cultuur”* – *“in één enkele beweging tot zijn recht te laten komen”*. Zo beschrijft Vangenechten de sfeer in 1928 in Geel en bij de Mechelse seminaristen. K. Vangenechten, *Geschiedenis van een Kempische [...]*, pp. 113-115.

51 B. Woestenborghs, *De Katholieke studentenactie [...]*, pp. 41-67.

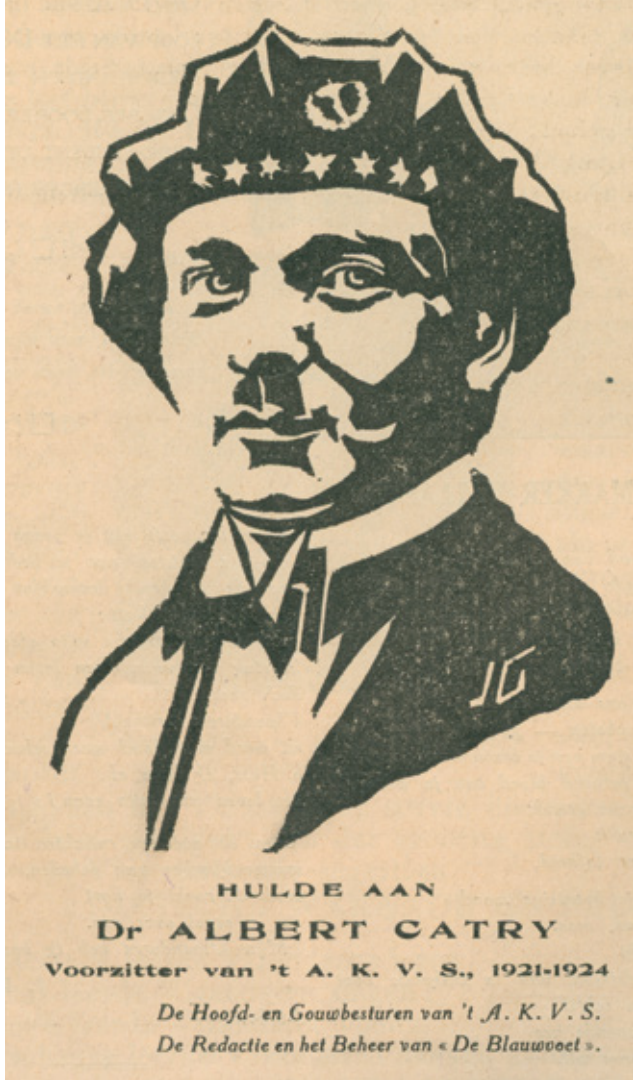
AKVS. Pas in 1932 benoemde hij proosten die de KSA-organisatie naar West-Vlaams model, als “zuivere KA” naast de studentenbonden, moesten uitbouwen. KSA begon er met studiekringen in de colleges, zodat vaak dezelfde leerlingen die in het schooljaar KSA-er waren in de vakantie actief waren in hun traditionele studentenbond. Het verklaart ten dele waarom de AKVS-bonden in de gouwen Antwerpen en Brabant relatief lang ongestoord konden blijven doorwerken, soms tegelijk aangesloten waren bij AKVS en JVKA, en op sommige plaatsen in goede verstandhouding met een intussen op het college gestarte KSA-bond konden werken.⁵²

In West-Vlaanderen bleef Dubois naar buiten uit vol houden dat hij zijn ‘zuiver kerkelijke’ koers niet wijzigde, maar dat was eigenlijk een semantische discussie. Na een paar jaren rekte hij dat begrip ‘zuiver kerkelijk’ *de facto* zo ver op, dat er nauwelijks nog een levenssfeer buiten het actieveld van de KA viel. Ook de Vlaamse beweging mocht er niet buiten vallen. De ‘autonomie van het tijdelijke’ werd daarvoor ondermijnd. Dubois werd in deze opstelling uitdrukkelijk aangespoord door Lamiroy, vanaf 1929 coadjutor en vanaf 1931 bisschop, die hem in 1934 benoemde tot algemeen proost van de KA in het bisdom. Voor het eerst op de KSA-studiedag in Tiegem (1932) keerde Dubois zich openlijk tegen het AKVS, dat hij “*neo-liberalisme*” verweet, omdat het de autoriteit van de bisschop betwistte, terwijl die alleen zelf het recht had te bepalen tot waar zijn invloedssfeer reikte. Dat paste in de nieuwe ecclesiologie waarin de KA lag ingebed en die de “*blinde gehoorzaamheid*” aan de bisschop ging zien als de kern van de *sensus catholicus*. Terwijl tegelijk de vervolging van de Vlaams-nationalistische priesters en leken door bisschop Lamiroy krachtadig werd voortgezet, slaagde Dubois er via de KSA-bonden in de colleges in, bij een jongere generatie leerlingen een meer kerkelijke geest te ontwikkelen. Achteraf zou hij aan zijn volgzaamheid tegenover de bisschop toch een wrange nasmaak hebben overgehouden en hebben betreurd dat het allemaal zo had moeten verlopen.⁵³

52 Zo bv. in Mol waar in de jaren 1930 vaak dezelfde personen tijdens het schooljaar in de KSA collegebond als leiders optraden en tijdens de vakantie in de studentenbond Vlaamsch en Volksch. S. Vos, ‘Bloei en teleurgang van de studentenbond te Mol, in: *Schakel Kontaktblad Oudleerlingenbond Sint-Jan Berchmanscollege Mol*, jg. 20, maart 1970, nr. 60, pp. 34-38 en nr. 61, juni 1970, pp. 19-23. Interessant in dit verband is ook het antwoord dat oud-AKVS-er Jos Gouverneur (uit de AKVS-bond Diest) in 1983 aan de stuurgroep van Oud-AKVS stuurde als ‘mijn tussenkomst’ op de landdag 1983 “Al was – bij het oprichten van KSA in Vlaanderen – de geheime bedoeling van de kerkelijke overheid het nationalistische AKVS uit te schakelen, deze bedoeling was volledig afwezig bij heel wat KSA-proosten en KSA-leden (we waren wel ontevreden over de AKVS-leiding na 1930) die in hun toekomstig leven trouw bleven aan het AKVS-ideaal”. Fotokopie in eigen bezit.

53 “Door en door Vlaamsgezind als hij was, heeft Karel Dubois (...) de tactische zet waarin hij zich had laten meeslepen oprecht beklagd” aldus de dominicaan J.H. Walgrave, ‘Terugblik op het AKVS’, in: *AKVS-Schriften*, nr. 3, november 1982, p. 55. Priester Elias Dupon had vernomen dat Karel Dubois: “herhaalde malen bij Jef Devroe zijn groot levensverdriet is komen uitschreien omdat hij de opdracht die hem werd gegeven zoveel schoons en goeds en groots had moeten vernietigen”. E. Dupon. ‘Bezinning’, in: *AKVS-Schriften*, nr. 1, november 1982, pp. 35-37.

- > Berten Catry (Oudenburg 1896 - Roeselare 1941) werd in 1915 oorlogsvrijwilliger, en studeerde van 1919 tot 1924 geneeskunde in Leuven, waar hij op enkele jaren tijd het AKVS wist uit te bouwen tot een goed werkende organisatie, en het tegelijk ideologisch te oriënteren naar het Vlaams-nationalisme. Hij vestigde zich later als oogarts in Roeselare en werd vanaf 1925 beheerder van *De Vlaamsche Vlagge* die hij tot 1933 met priester Leo Dumoulin wist drijvende te houden. Dit portret, een lino-sneede van J.G. op basis van een foto (origineel in AMVS, universiteitsarchief Leuven) verscheen in *De Blauwvoet*, jg. IV, 1924, nr. 4, p. 182. [ADVN, VY 1967]

RADICALISERIG EN INTERNE TEGENSTELLINGEN

De keuze van de AKVS-leiding voor het Vlaams-nationalisme, botste niet enkel op tegenstand bij de bisschoppen, maar lokte ook binnen de eigen beweging verzet uit. Het verloren vertrouwen in de traditionele Vlaams-katholieke leiders zoals Van Cauwelaert manifesteerde zich het sterkst in de Leuvense studentenbeweging, die ook de *habitat* van de AKVS-leiding was. De stuwing om de beweging principieel zover mogelijk in Vlaams-nationalistische richting te stuwen, kwam vooral uit Oost- en West Vlaanderen. Die gouwen telden samen meer dan de helft van de bonden en leden. Zij konden dus hun wil opleggen, temeer omdat zij ook de controle hadden over het tijdschrift *De Blauwvoet*. Maar niet iedereen was bereid om in die richting mee te gaan.⁵⁴

⁵⁴ Dat was het resultaat van een systematische campagne om in zoveel mogelijk plaatselijke bonden het 'Vlaams-nationalisme' binnen te brengen, een campagne waarvan vooral Berten Catry (West-Vlaanderen) en Tony Herbert (Oost-Vlaanderen) de drijvende krachten waren. L. Vos, *Bloei en Ondergang [...]*, dl. II, pp. 24-35.

Al in 1922-23 protesteerden enkele AKVS-bonden uit de Kempen tegen de koers die het AKVS-bestuur volgde met de “politieke” actie voor de vernederlandsing van de Gentse universiteit. Maar het AKVS-blad verzweeg systematisch en angstvallig alle dissidente geluiden. Leden uit enkele Antwerpse studentenbonden vonden elkaar in Leuven en vormden er rond Louis Kiebooms en seminarist Hendrik Hellemans “het Kringeske”, dat enerzijds het AKVS wilde depolitiseren en er opnieuw, zoals voor 1914, een cultuur-flamingantische vormingsbeweging van maken, en anderzijds de Vlaams-nationalistische machtspositie in de Leuvense studentenbeweging hoopte te ondermijnen. Dat laatste lukte voorlopig niet, want door de revolte van 1924 en 1925 raakten zij in Leuven geheel geïsoleerd. De bisschoppelijke veroordeling van het KVHV en het Vlaams-nationalisme was wel een steun in de rug en de groep kreeg door de overname van het tijdschrift *De Student* meer invloed. In 1928-29 had *De Student* – dat maar tot Pasen 1930 zou verschijnen – opnieuw contact met een aantal plaatselijke bonden, waarvan de verslagen in het tijdschrift werden opgenomen. Ik heb dat nauwgezet en uitvoerig beschreven in mijn boek, en zelfs de spreiding van de belangstelling voor het Vlaams-nationalisme in de bonden voor de jaren 1922-24 in kaart gebracht en becijferd. Daaruit bleek dat uiteindelijk maar een minderheid voor die richting koos.⁵⁵ De gedachte dat de interne tegenstellingen enkel een gevolg waren van het bisschoppelijk ingrijpen is dus fout. De oud-AKVS-ers, die dat zo luid verkondigden, gingen voorbij aan wat ik evident had aangetoond. Vandaar dat ik – na nieuwe afweging – de door hen gewraakte zin “ook zonder bisschoppelijk ingrijpen zou uiteindelijk een minderheid van plaatselijke bonden zich hebben losgemaakt van ‘Leuven’”⁵⁶ correct blijf vinden. Ze is in elk geval meer dan een loutere “bespiegeling” los van de historische werkelijkheid, zoals werd beweerd.⁵⁷ In feite was er al dissidentie voor de veroordeling. Zoals Vangenechten wel terecht aanstipt, speelde die discussie over de te volgen koers zich vaak af boven de hoofden van de gewone leden in de plaatselijke bonden. Daar domineerde immers vooral een intuïtieve Vlaamsgezindheid, die meer steunde op aanvoelen dan op doctrine of ideologie. Hij noemde het wat vaag: een “niet-theoretische, maar zo men wil existentiële opvatting van het Vlaams-nationalisme”. Het ging om een beweging die, als er op land- en goud dagen, maar ook in de vergaderingen van plaatselijke bonden, “een begenadigd redenaar het woord ‘Vlaanderen’ in de mond nam, menigeen rillingen van ontroering voelde (...)”. De keuze voor zulk “existentieel Vlaams-nationalisme” werd “door de jongeren zelf aangevoeld als een normale episode in

55 L. Vos, *Bloei en ondergang [...]*, dl. II, pp. 24-28, 36-47, 67, 114-115, 122-124, 134-139, 168-170, 184.

56 L. Vos, *Bloei en ondergang [...]*, dl. II, p. 317.

57 De hiervoor geciteerde zin werd wel tot een provocerende krantenkop omgevormd, die meer suggereerde dan ik wilde zeggen, toen in *Gazet van Antwerpen* van 24 september 1980 een artikel verscheen over mijn pas verdedigd proefschrift met als kop: ‘Ook zonder bisschoppelijke ingreep zou het AKVS uiteengevallen zijn’. Oud-AKVS-er D.J. (Jan De Vaster) reageerde in die krant op 20 oktober. Hij schreef o.m.: “Dit is een veronderstelling zoals men er vele kan maken (...) een bespiegeling die niet beantwoordt aan de werkelijkheid van de geschiedenis.” Ook opgenomen in: *AKVS-Schriften*, nr. 1, november 1980, pp. 51-52.

de ontvoogding van ons volk".⁵⁸ De bondswerking steunde inderdaad vooral op de traditie van de bond zelf en niet zozeer op theoretische uiteenzettingen. Die *expérience vécue* heb ik in mijn boek beschreven in het *"beeld van een bondsleven"*⁵⁹, en ze komt ook tot uiting in talrijke getuigenissen.⁶⁰ Daarbij speelden de Vlaamsgezinde priesterleraars in de colleges ook een rol. Ze gaven hun leerlingen een impuls van de liefde voor land en volk, en brachten hen ertoe zich te engageren in de studentenbeweging, waarvan zijzelf vaak ook lid waren geweest. Maar dat betekende niet dat ze de leerlingen ook tot een politiek gekleurd Vlaams-nationalisme aanzetten.

Integendeel. De open confrontatie met het episcopaat leidde in de bredere Vlaamsgezinde kring haast automatisch tot het verdwijnen van de waardering voor de als extremistisch ervaren Leuvense AKVS-leiding. En na enige tijd ook tot functieverlies van haar organisatie in bredere kring: bij vele seminaristen, priester-leraars en collegedirecteurs, bij christendemocraten en verdedigers van het minimumprogramma in het parlement, en bij de katholieke publieke opinie. Bovendien lokte het beklemtonen van een Vlaams-nationalisme dat katholiek was, resulterend in de plechtige AKVS-verklaring van 1925, onvermijdelijk een scherpe bisschoppelijke veroordeling uit, zelfs van de meest Vlaamsgezinde bisschop Rutten. Na lectuur van dat in mijn boek nauwgezet beschreven proces, gaf ook Vangenechten toe dat *"de Vlaams-nationalistische standpuntbepaling geen wijze beslissing is geweest. Noch tactisch, noch psychologisch. Zij gaf aanleiding tot de eerste ingreep der bisschoppen* [de tweede, de vervanging door KSA was een verder gevolg hiervan]."⁶¹

In de jaren dertig waren de interne tegenstellingen in het AKVS van een andere orde. De organisatie was toen door de concurrentie van KSA en bisschoppelijke studentenbewegingen al sterk in het defensief gedrongen, terwijl kerkelijke verbodsmaatregelen en tegenwerking in sommige bisdommen onverkort bleven gelden. Die twee elementen speelden dus op de achtergrond mee bij de keuzes die de studentenleiders maakten over de toekomst van hun beweging. Rond 1930 koos het AKVS-hoofdbestuur, dat toen nog vooral steunde op een goede werking in Brabant en Antwerpen, waar de KSA nog niet georganiseerd was, voor een pragmatische koers. Ze hoopte dat de mogelijkheid – die toen in het aartsbisdom nog bestond – op een uiteindelijk akkoord met de kerkelijke overheid inzake de KA, werkelijkheid zou worden. Maar die koers werd

58 K. Vangenechten, 'Ut noctium [...]'; p. 225.

59 Zie hoofdstuk 6 'Een beeld van een bondsleven', in: L. Vos, *Bloei en ondergang* [...], dl. I, pp. 271-341.

60 K. Vangenechten beoordeelde mijn evocatie van de reactie in de plaatselijke bonden op de bisschoppelijke maatregelen (L. Vos, *Bloei en ondergang* [...], dl. II, pp. 141-142) als volgt: "Naar mijn mening behoren deze twee bladzijden tot het allerbeste uit het boek (...). Het mag wonderlijk heten dat Dr. Vos, die nooit de studentenbeweging 'live' gekend heeft zo fijn het gemoedsleven van de oprechte toegewijde, idealistische studentenbonders heeft aangevoeld. Achter de dode archieven zijn voor hem de frisse jongensgezichten uit de twintiger jaren zichtbaar geworden, met een gemoed gedreven door verlangen naar het Hoogland (...) Een frisheid anderzijds, en ook dat drong tot hem door, die reeds jonge tragiek verborg." K. Vangenechten, 'Ut noctium [...]'; p. 229. Getuigenissen over de plaatselijke werking ook in de AKVS-Schriften en in het boek van Vangenechten over de Geelse studentenbond.

61 K. Vangenechten, 'Ut noctium [...]'; pp. 232-233.

^ Deelnemers aan de AKVS-landdag in Kortrijk, 22 en 23 augustus 1930. Op de eerste rij v.l.n.r.: ?, Jan Brans, Jozef Muls, Joris Geens (AKVS-voorzitter), Hendrik Persyn, Aloïs Bruwier, ?. Persyn en Bruwier waren de laatst overgebleven leden van de legendarische Swighende Eede, een groep ontstaan omstreeks 1880 rond Hugo Verriest, die lang *De Vlaamsche Vlagge* uitgaf. Het lint van de krans bleef bewaard en berust in het AMVS, universiteitsarchief Leuven. [ADV N, VFA 6770]

gecontesteerd door de besturen van andere gouwen waar, ofwel de concurrentie met KSA zoals in Limburg en Oost-Vlaanderen, ofwel de druk van de kerkelijke repressie zoals in West-Vlaanderen, tot meer radicalisme aanzette. Een generatiewissel zorgde ervoor dat de meer radicale groep vanaf 1931-32 de Leuvense AKVS-leiding in handen kreeg en voor de harde confrontatie koos.⁶² Zij laboreerden aan een ideologisch standpunt waarin enerzijds de bisschoppen elk recht op inmenging in het AKVS werd

—— 62 L. Vos, *Bloei en ondergang [...]*, dl. II, pp. 212-220. Die koerswijziging gebeurde onder invloed van drie krachten die het rest-AKVS wilden inpalmen: de Dieters van de Jong Nederlandse Gemeenschap en het weekblad *Vlaanderen* met Robrecht De Smet en Jozef Van Opdenbosch op de achtergrond, het weekblad *Jong-Dietschland* van Victor Leemans, Leo Dumoulin en Odiel Spruytte en het in 1931 opgericht *Verdinaso* van Joris Van Severen.

ontzegd, en anderzijds de propaganda voor de strijd tegen “de klerikale, liberale staat België” werd opgevoerd om te komen tot “een organisch geordende Dietse volksstaat”. Die koers zou leiden tot een versplintering van het al fel gehavende AKVS.

Het was eigenlijk niet verrassend dat de meest radicale AKVS-studenten gefascineerd raakten door het pas opgerichte Verdinaso van Joris Van Severen. In de zomer van 1933 schoven een paar Dinaso-studenten het fungerende AKVS-bestuur opzij en stelden als ‘leider’ Edgar Boonen aan, die toen het Verdinaso-lidmaatschap had aangevraagd. Zij rekenden erop dat die het ‘rest-AKVS’ naar het Verdinaso zou loodsen. Het zou de kern moeten worden van een nieuwe Dinasojeugd. Maar Boonen nam een bocht en voerde dat plan niet uit, met als resultaat dat de meest overtuigde kaderleden, dat waren de Verdinaso-gezinden, het AKVS verlieten, wat een enorme aderlating betekende. Twee jaar later, in de zomer van 1935, torpedeerde Boonen ook een poging om zijn intussen fel gekrompen en tot AKDS omgedoopte formatie⁶³, te laten versmelten met een bij het VNV aanleunende volkse jeugdbeweging. Opnieuw verlieten een aantal leiders uit protest het AKDS. Zodat Van der Hallen aan Boonen schreef: “door uw houding wordt het weinig glorieuze eindpunt gezet achter vijftig jaar studentenbeweging, wellicht het mooiste wat Vlaanderen sedert een paar eeuwen heeft gekend”.⁶⁴

Met het aanstellen van een ‘leider’ werd het democratische principe van een beleidsopbouw vanuit de basis – zij het met een eigen inbreng van de leidende elite van universiteitsstudenten en seminaristen – verlaten, en gekozen voor het ‘meer moderne’ leidersbeginsel. Daarmee verdween een organisatorisch wezenskenmerk van de Katholieke Vlaamse Studentenbeweging. Daarom reken ik AKDS, dat natuurlijk wel een organisatorische continuïteit had met AKVS, al tot de ‘erfgenamen’ van de oude Katholieke Vlaamse Studentenbeweging. En zeker ook het DJV, dat bovendien niet eens meer een ‘studenten’-beweging wilde zijn en formeel ook de katholieke signatuur liet vallen.⁶⁵ Een andere ‘erfgenaam’ was het West-Vlaamse JVF (Jong Volksche Front) dat in West-Vlaanderen van 1933 tot 1940 de meer dan zestig nog altijd functionerende Vlaamse studentenbonden bundelde, met goedkeuring van de bisschop en in goede verstandhouding – zij het ondergeschikt – aan KSA.⁶⁶ Tot de ‘erfgenamen’ reken ik eveneens een aantal studentengilden die in de Kempen bleven bestaan, los van KSA, en die in de jaren vijftig gingen samenwerken onder de naam ‘Kempische

63 Over die naamsverandering AKVS-AKDS-DJV schreef de jezuïet Jozef Van Opendenbosch onder de schuilnaam Theologus een verantwoording in het blad *Gudrun* van dec. 1937-jan 1938, dat door Daniël Merlevede opnieuw werd gepubliceerd in *AKVS-Schriften*, nr. 10, april 1985, pp. 28-36.

64 Veel nauwkeuriger dan in mijn boek *Bloei en ondergang [...]* analyseerde ik deze laatste fase van de AKVS-geschiedenis in het hoofdstuk 5 ‘De nieuwe jeugd. (1931-1935)’, in: L. Vos, *Idealisme en engagement [...]*, pp. 157-195. Let ook op correcties tegenover mijn eerder boek uit 1982 op p. 492, noot 51.

65 Aan de vooravond van de Tweede Wereldoorlog telde het DJV ook een afdeling niet-studenten in Amsterdam, maar in totaal toch niet meer dan een tiental groepen en minder dan 200 leden. Ze bereikte wel een groter publiek door het colporteren van een Dietse jaaragenda, die ooit op 5000 exemplaren werd gedrukt. L. Vos, *Idealisme en Engagement [...]*, p. 230.

66 L. Vos, ‘Berten de Clerck en het Jong Volksche Front’ in: *De Leiegouw*, jg. 57, 2015, nr. 1, pp. 99-125.

Rodenbachbonden'. Enkele ervan bestaan vandaag nog, o.m. in Nijlen, Wommelgem, Geel en Retie.⁶⁷ 'Erfgenamen' waren verder de naoorlogse Dietse, heel-Nederlandse of Vlaams-nationalistische jeugdformaties, die er zich op beriepen dat zij – vooral ideologisch – de rechte lijn van Rodenbach over AKVS en DJV doortrokken, en die zich ook overvloedig inzake stijl, uniform en symbolen lieten inspireren door het DJV van net voor de oorlog.⁶⁸ Onbedoeld beïnvloedden ze daardoor rond 1956 op hun beurt weer het perfectioneren van de stijl in KSA.⁶⁹ Toch waren deze Vlaams-nationalistische groepen structureel en functioneel minder de 'erfgenamen' van de oude studentenbeweging dan de KSA zelf, die numeriek natuurlijk meer impact had.

KSA Jong-Vlaanderen was immers niet uitsluitend als KA ontstaan. Eigenlijk wilden de bisschoppen destijds vooral de invloed van de Leuvense AKVS-leiding met haar opstandig en anti-Belgisch Vlaams-nationalisme doen verdwijnen, maar niet zozeer de Katholieke Vlaamse Studentenbeweging als zodanig. Dat bleek het duidelijkst uit het optreden van de bisschop Rutten, die in 1925 in zijn bisschoppelijke studentenbeweging de traditie van de oude studentenbonden wilde continueren, waaraan zijn opvolger later een nieuwe KA-oriëntering toevoegde. De historicus Woestenborghs kwam ook tot dat besluit voor Oost-Vlaanderen: *"langs de ene kant beweerde de KSA een totaal andere beweging te zijn, langs de andere kant nam ze wel de structuren en de benamingen over"* (van AKVS). *"Het geeft aan dat de kerkelijke overheid de verdiensten van AKVS wel erkende, maar dat zij de gevolgde koers niet kon tolereren."*⁷⁰ KSA-Bisdom Gent sloeg bovendien vanaf 1937 een nieuwe richting in. Ze veranderde haar naam in Jong-Vlaanderen en presenteerde zich uitdrukkelijk als een jeugdbeweging waarin enerzijds de Katholieke Actie en anderzijds de oude studentenbeweging was ingebed. Dat *format* werd eind jaren 1930 ook toonaangevend in andere gouwen, zeker nadat in 1943 een federatie KSA Jong-Vlaanderen was gevormd, zij het met sterk handhaven van de autonomie van elke gouw.⁷¹ Na de oorlog bleef die beweging de drie inspiratie-

---

67 A. Vanmechelen, *De Kempische Rodenbachbonden. Een stuk geschiedenis van de Katholieke Vlaamse Studentenbeweging in de Antwerpse Kempen. (1954-1970)*, Retie, 1985 (pro manuscripto, 96 pp.), waaruit de auteur putte voor zijn hoofdstuk 'Retie en de Kempische Rodenbachbonden (1956-1970)'; in: W. Aerts e.a. (red.), *Katholieke Vlaamse Studentenbond 'Willen is kunnen' Retie. 1912-1987*, Retie, 1987, pp. 275-287. Ook de Katholieke Vlaamse Studentenbond Berkven van Geel, waarover Vangenechten schreef, hoorde daarbij. De geschiedenis ervan tot 1986 werd geschreven door J. Van Meensel, Berkven, Geel, 1986.

68 M. Van Hoorebeeck, *Oranje Dassen. 1944-1961. Geschiedenis van het Algemeen Diets Jeugdverbond*, Antwerpen, 1986; M. Cailliau (red.), *Een prinsenvolk waardig. Historiek en terugblik op het Algemeen Diets Jongerenverbond (ADJoV)*, Ieper, 2007.

69 Pas in 1956 verscheen *Stijl in KSA-Jong Vlaanderen*, het boekje dat de 'Jong-Vlaamse' stijl codificeerde. L. Vos, *Idealisme en engagement [...]*, p. 321.

70 De enige volwaardige geschiedenis die over KSA werd geschreven, zij het beperkt tot gouw Oost-Vlaanderen, is: B. Woestenborghs, *De Katholieke Studentenactie in Oost-Vlaanderen. 1928-1992*, Leuven, 1992.

71 Na de overname van Vangenechtens artikel 'Ut noctium [...]' in de *AKVS-Schriften*, schreef priester Marcel Smet uit Dendermonde aan de redactie ervan dat hij "de zichtbare verwondering" van Vangenechten over mijn KSA-lidmaatschap onterecht vond, "evenals trouwens het massief afwijzen van de KSA door AKVS-getrouwen". Volgens hem waren er ook in KSA "enkelingen en kleine groepen" geweest,

bronnen koesteren: de Rodenbachse Studentenbeweging, de Katholieke Actie en de jeugdbeweging. Ik heb elders aangegeven hoe die traditie zelfs de hefboom werd voor de maatschappijkritische richting die de beweging vanaf 1968 insloeg.⁷²

BALANS

De beginvraag, waarom AKVS ten onderging, en wie er in hoofdzaak voor verantwoordelijk is, kan nu meer precies worden beantwoord. Ik heb in de vorige paragraaf aangegeven, dat er binnen het AKVS in de jaren twintig een interne oppositie groeide, die het niet eens was met de Vlaams-nationalistische koers waar een kern van West- en Oost-Vlaamse studentenleiders op aanstuurden, en met de dominante politieke stemming in de Leuvense studentenwereld die leidde naar een onverzoenlijk conflict, niet enkel met de rector maar ook met de bisschoppen. Dat deed ik ook voor de jaren dertig, waar ik aangaf hoe de AKVS-leiding vanaf 1931 koos voor verdere radicalisering, daardoor alle bruggen met de kerkelijke overheid opblies, om de vlucht voorwaarts te kiezen naar een Dietse volksstaat. Maar dat leidde tot een verdere versnippering tussen een usurperend Verdinaso, een inhalig VNV en de Volksdietse strekking waarin het AKDS/DJV uiteindelijk terechtkwam. Die ontwikkelingen waren noch in de jaren twintig noch in de jaren dertig het gevolg van bisschoppelijk optreden.⁷³

Ik ben het dus niet eens met de zo mooi en beknopt in het Latijn geformuleerde formule van Decubber, die de bisschoppelijke ingreep als "*de causa causans causas*" betitelde, en het door Vangenechten eraan toegevoegde "*inde omne alia*". Het bisschoppelijk ingrijpen was niet de grondoorzaak waaruit alle andere oorzaken en factoren voortkwamen. De interne dissidentie kwam voort uit de principiële keuze in de jaren 1920 van Leuvense studenten voor het Vlaams-nationalisme, en leidde daarna tot het bisschop-

---

die zich als de voortzetters van de AKVS-lijn beschouwden. Met name "in Oost-Vlaanderen kwamen die sterk naar voor (...) vooral toen de KSA-gouwen in één federatie gebundeld werden, en het taaie klerikalisme van Dubois (...) de boventoon ging voeren. Ikzelf, pas in de oorlogsjaren als seminarist tot de KSA toegetreden, heb daar een aardig stukje van meebeleefd." Marcel Smet aan redactie AKVS-Schriften, 19 april 1983. Fotokopie van de brief in eigen bezit. Smet had gelijk. Dat wordt bevestigd door Woestenborghs: "De AKVS-erfenis berustte niet alleen op de beeldvorming die er achteraf over tot stand is gekomen. Op het structurele en ideologische vlak bijvoorbeeld is het overduidelijk dat de bisschoppelijke studentenbeweging in Oost-Vlaanderen, veel elementen ontleende aan het AKVS." B. Woestenborghs, *De katholieke studentenactie* [...], p. 202.

⁷² In het hoofdstuk 'Traditie als hefboom voor 1968. KSA 1955-1975', in: L. Vos, *Idealisme en engagement* [...], p. 317 toonde ik aan dat 'de roeping' van de katholieke studerende jeugd in Vlaanderen, doorheen de periode van het AKVS, daarna van de KSA, en ten slotte zelfs van de contestatie van de jaren zestig, paste in een levende traditie, die ondanks de breuklijnen van de jaren dertig eigenlijk doorliep van ca. 1870 tot ca. 1980.

⁷³ Dit toont aan dat Jan Brans enkel verdachtmaking op het oog had, waar hij schreef dat "het gekende refreintje over de innerlijke verdeeldheid in de schoot van het AKVS" er "samen met dat van het volks nationaal-Diets extremisme" voor moest dienen om "de ondergang van het AKVS onder te dompelen in een woelig meer van bijkomende factoren". J.B., 'De 'geweldloze' ondergang van het AKVS', in: *AKVS-Schriften*, nr. 8, april 1984, pp. 31-36.

pelijke optreden. De koers vanaf 1931, die de weg naar een compromis met de kerkelijke overheid afsneed, zorgde vervolgens intern voor versplintering. Maar toch, al speelden die net genoemde interne factoren een belangrijke rol, het was inderdaad wel de kerkelijke overheid die het AKVS doodkneep, door de vervolging van het Vlaams-nationalisme en het lanceren van concurrerende bewegingen, waarin zij de collegejeugd incorporeerde. Zij droeg dus de hoofdverantwoordelijkheid voor de ondergang ervan. De bisschoppen traden initieel overigens vooral op tegen de in hun ogen te radicale en opstandige Leuvense studenten en hun invloed op de collegeleerlingen, en niet zozeer tegen de Katholieke Vlaamse Studentenbeweging als zodanig. De Luikse bisschop Rutten wenste zelfs die studentenbeweging in zijn bisdom te continueren, maar dan onder leiding van zijn seminaristen, en buiten alle extremistisch vaarwater. Kardinaal Van Roey hoopte in het aartsbisdom blijkbaar even op een sterker worden binnen de beweging van de oppositie tegen de Vlaams-nationalistische strekking door achter de schermen *De Student* te steunen. Maar eens de katholieke actie op stapel stond, kozen zowel Coppieters in Oost-Vlaanderen als Kerkhofs in Limburg er uitdrukkelijk voor – in de lijn van wat Rutten eerder deed – de ‘gezonde’ tradities uit de oude studentenbeweging over te nemen en ze in de oude bonden te laten versmelten met de nieuwe KA, en het geheel onder kerkelijk hiërarchische leiding te plaatsen. Dat gaf ‘de doodsteek’. Akkoord dus met de constatering van dominicaan J.H. Walgrave: *“in feite was het een maneuver om beslag te leggen op de autonome en dus gevaarlijke studentenbeweging”*⁷⁴ en ook akkoord met een deel van de formulering van Vangenechten: *“de ondergang van het AKVS was ... decisief te wijten aan de actie van de geestelijke overheid”*.⁷⁵ Als de kerkelijke overheid terecht als de hoofdverantwoordelijke mag worden aangewezen voor de ondergang van het AKVS, moeten we ons toch meteen de vraag stellen wat haar bewogen heeft daarop aan te sturen, en waarom. Vijf ‘grondhoudingen’ bepaalden de opstelling van de bisschoppen tegenover het AKVS: een vaderlandsliefde die loyaal Belgisch was, een bekommernis om de institutionele infrastructuur, een pragmatische machts-politiek, een specifieke ecclesiologie met een eigen rol van de hiërarchie, en een (pedagogische) ongevoeligheid voor de manier waarop jongeren haar richtlijnen ervoeren.⁷⁶

74 J.H. Walgrave, ‘Terugblik op het AKVS’, in: *AKVS-Schriften*, nr. 3, november 1982, p. 55. Je zou er ook de (misschien provocerende) bedenking kunnen bij maken, dat door het overnemen van tradities uit de Katholieke Vlaamse Studentenbeweging, het optreden van de bisschoppen er mee voor gezorgd heeft, dat die het AKVS zelf hebben overleefd.

75 K. Vangenechten, ‘Ut noctium [...]’, p. 237. De volledige zin luidde: *“de ondergang van het AKVS was ‘geheel’, of in ieder geval ‘initiaal’ en decisief te wijten aan de actie van de geestelijke overheid”*. Met de kwalificatie ‘initieel’ ben ik het niet eens, zoals hoger uitgelegd.

76 De dominicaan Omaar Belderbos vestigde in zijn brief van 1983 de aandacht op twee karakteristieken van de Belgische Kerk. 1. dat de Kerk in de jaren 1920 *“de grond onder zich voelde verschuiven”* en daarom een beroep deed op de leek om in een strikt hiërarchische KA als helper op te treden; 2. dat de Belgische Kerk aan handen en voeten materieel gebonden was aan de Belgische staat, en daarom het instituut boven het evangelie stelde. Daarom moest volgens Belderbos het Vlaams-nationalistische AKVS verdwijnen, *“spijts al wat het presteerde op religieus gebied in dienst van het Rijk Gods”*. Omaar Belderbos aan Louis Vos, 12 juni 1983. Eigen bezit. De brief verscheen gedeeltelijk ook in *AKVS-Schriften*, nr. 7, november 1983, pp. 63-64. Ik verwerkte zijn opmerkingen in wat volgt.

1. De Kerk hield vaderlandsliefde als een morele en religieuze plicht voor aan de bevolking, en in het bijzonder aan de katholieke schooljeugd. De Eerste Wereldoorlog had die vaderlandsliefde versterkt in de publieke opinie, maar ook bij de bisschoppen, die immers direct geconfronteerd werden met de negatieve gevolgen van de bezetting voor de Kerk in België en het Belgische volk. In éénklank daarmee had Mercier, in zijn oorlogsvastenbrief *Patriottisme et Endurance*, met overtuiging de plicht van de gelovigen om België lief te hebben, verdedigd. Ook zijn medebisschoppen zagen België als het enige vaderland dat liefde en eerbied verdiende. Ze beschouwden dus, zoals de meeste landgenoten, het optreden van de activisten, die België met de hulp van de Duitsers wilden vernietigen als landverraad. Met verontrusting zagen ze

- ∨ Optocht langs de Mechelse steenweg op de Antwerpse AKVS-gouwdag in Lier, 27 april 1933. Er waren nog een 20-tal bondsvaandels en een 250 deelnemers aanwezig, ook uit gouw Brabant. Vooraan rechts: gouvvoorzitter Miel Valkaert. Het AKVS had toen net de groene wandelkiel als uniform ingevoerd. [AMVS, universiteitsarchief Leuven]

daarna hoe het radicale naoorlogse Vlaams-nationalisme dat activisme begon te verheerlijken, en de katholieke studerende jeugd onder invloed van de radicaliserende Leuvense studenten precies in de richting van anti-Belgicisme evolueerden. Hun ervaring tijdens de Eerste Wereldoorlog maakte het voor de bisschoppen onmogelijk een dergelijke evolutie te begrijpen, laat staan te tolereren. Omgekeerd konden de Vlaams-nationalistische studenten niet begrijpen dat de kerkelijke overheid België nog bleef beschouwen als een respect verdienend vaderland. Zij zagen het enkel als een (onderdrukkende) staat, waaraan de bisschoppen 'gebonden' lagen vanwege de macht en de materiële voordelen voor de Kerk.

2. Behalve door principiële en psychologisch begrijpelijke vaderlandsliefde, werd de houding van de bisschoppen inderdaad ook bepaald door hun bekommernis om de kerkelijke en godsdienstige belangen veilig te stellen, binnen het historisch gegroeide institutionele kader. Dus verzetten zij zich tegen alles wat het uiteenvallen van België – en dus in hun ogen het prijsgeven van de Waalse katholieken aan vrijzinnige dominantie – tot gevolg zou kunnen hebben. Zij beschouwden het in standhouden en doen groeien van hun scholen, ziekenhuizen, sociale werken, pers, verenigingsleven als een belangrijke opdracht, en zij gedroegen zich bijgevolg veel meer als verantwoordelijke beleidsmensen – rentmeesters in Bijbelse termen – die het hun toevertrouwde patrimonium goed wilden beheren, dan als profetische zieners. Inderdaad meer 'het instituut' dan 'het evangelie'. Altijd al waren bisschoppen eerder kampioenen van pragmatische instrumentele politiek, dan brengers van expressieve profetische boodschappen. Dat pragmatisme beïnvloedde misschien nog meer dan de principiële vaderlandsliefde hun houding tegenover de Vlaamse beweging en in het bijzonder het Vlaams-nationalisme. De wat oudere Hendrik Borginon, die nog het AKVS van voor 1914 had gekend, oordeelde: dat in de beginjaren 1920 *“de leiding van het AKVS de houding van de kerkelijke hiërarchie niet doorschouwd heeft (...)”* want: *“de kerkelijke instellingen waren nauw verstrengeld met de Belgische staat in zijn centralistische en anti-Vlaamse vorm, bv. voor subsidies, wedden van de geestelijken, onderwijsinstellingen, enz... De AKVS-leiding in Leuven heeft niet ingezien dat ook de kerkelijke hiërarchie in dit soort dwangsituatie moeilijk anders kon dan zich tot het uiterste verzetten tegen een beweging die in door haar geleide instituten, colleges, seminaries en universiteit een radicaal anti-Belgische leer verkondigde en actie voerde.”*⁷⁷

3. Om die belangen op het politieke vlak te verdedigen, rekende de kerkelijke overheid op de katholieke partij. De invoering van het algemeen enkelvoudig stemrecht na de Eerste Wereldoorlog, die een doorbraak van het socialisme bracht, betekende in de ogen van de bisschoppen een bedreiging voor de Kerk. Daarom beschouwden

---

⁷⁷ Hij besloot dat *“een vergelijking tussen het AKVS van voor 1914 en het meer politiek gerichte dat het na 1918 geworden was”* in het voordeel uitviel van het vooroorlogse AKVS: *“de doelstellingen waren ruimer en beter aangepast aan de behoeften en mogelijkheden van het leerlingenpubliek waarnaar men zich richtte”*. H. Borginon, 'Terugblik op het AKVS en zijn ondergang' in: AKVS-Schriften, nr. 3, november 1981, pp. 43-48.

zij een bundeling van katholieke krachten als absoluut noodzakelijk en kantten zij zich, zelfs meer dan vroeger, tegen elke politieke dissidentie die een deel van het katholiek kiezerscorps zou kunnen bekoren. Dus keerden zij zich ook tegen het Vlaams-nationalisme en a fortiori tegen een zich 'katholiek' noemend Vlaams-nationalisme. Zoals ze zich later ook uitspraken tegen het VNV en Rex, die immers vooral de positie van de katholieke partij aantastten. Een argument dat na de oorlog van kerkelijke zijde gebruikt werd om het uitschakelen van AKVS te legitimeren, was dat de KSA vele jongeren zou hebben gevrijwaard voor collaboratie in het NSJV en vertrek naar het Oostfront. Dat dit wellicht inderdaad zo was, zoals mijn eigen (beperkt) onderzoek bevestigde, mag misschien toch niet zomaar als legitimering worden ingeroepen voor het ingrijpen van de bisschoppen, want in de jaren twintig liet weinig die latere omstandigheden voorzien.⁷⁸ Al was toen de veroordeling van het Vlaams-nationalisme door de bisschoppen natuurlijk wel mee ingegeven door hun afschuw van het landverraad in de Eerste Wereldoorlog.

4. Dat alles paste in een ecclesiologie die we sinds het Tweede Vaticaans Concilie 'traditionalistisch' zijn gaan noemen. Kenmerkend hiervoor was het beeld van de Kerk als een hiërarchische structuur, waarin na de paus, als universele middelaar met God, de bisschoppen de herders waren, de priesters de herdershonden en de gelovigen de kudde. De bisschop was voor alle kerkelijke beslissingen in zijn diocees alleen verantwoordelijk, zowel op het vlak van de doctrine en de moraal als op die van de organisatie en de discipline. De gelovigen moesten simpelweg zijn richtlijnen volgen. De bisschoppen voelden zich gerechtigd en geroepen en om in hun diocees autoritair en streng op te treden tegen alle denkbeelden of activiteiten van priesters of leken die zouden kunnen leiden tot kritiek op het kerkelijk gezag. Priesters die zich niet aan richtlijnen hielden werden verplaatst naar ver afgelegen kleine parochies, geschorst of monddood gemaakt. Daarbij mocht men vooral niet zelf denken of zijn eigen geweten inroepen.⁷⁹ Vooral in het bisdom Brugge was er op dat vlak, al onder Waffelaert, maar nog meer onder Lamiroy, sprake van een schrikbewind. 'De leek' – wat betekent 'oningewijde, onkundige' – was eveneens tot 'gehoorzaamheid' verplicht, niet enkel tegenover de bisschop, maar ook tegenover de door hem gemandateerde priesters die de leiding van de KA in handen kregen. Dat hield absolute volgzzaamheid in, wat men in die tijd zo graag noemde 'blinde gehoorzaamheid'.⁸⁰

——— 78 Zie het hoofdstuk, 'Dromen van een nieuwe orde', in: L. Vos, *Idealisme en Engagement [...]*, pp. 229-249.

79 Een frappante illustratie hiervan was de uitspraak, eind jaren 1920, van de Mechelse seminariepresident François Stessens. Tijdens een persoonlijk onderhoud – eigenlijk meer een terechtwijzende monoloog – met seminarist Vangenechten, brak hij een voorzichtige interruptie van deze laatste – "Ja maar, Monseigneur, maar ik zou toch denken dat (...)" – af met de woorden: "Gij moogt niet denken (...)". Het trof de betrokkene diep, ook al kreeg hij steun van seminarieprofessor Karel Cruysberghs. K. Vangenechten, *Geschiedenis van een Kempische [...]*, pp. XIII-XIV.

80 O. Belderbos, 'Uit een brief van Omaar Belderbos o.p. aan dr. L. Vos naar aanleiding van de landdag 1983', in: *AKVS-Schriften*, nr. 7, november 1983, p. 63.

Anders dan vaak gedacht wordt, zorgde de KA dus niet voor een emancipatie van de leek, maar bevestigde ze zijn onmondigheid en versterkte het klerikalisme.⁸¹ Althans aanvankelijk. In de jaren 1950 kwam er meer openheid.⁸²

5. Zoals blijkt uit talrijke getuigenissen in mijn boek en in de *AKVS-Schriften*, werden ook seminaristen en collegeleerlingen gesanctioneerd, zeker als ze deelnamen aan anti-Belgische manifestaties of in het geheim Vlaams-nationalistische bladen verspreidden. De pauselijke encycliek *Divini Illius Magistri* van 1929 had nog eens uitdrukkelijk beklemtoond dat het de Kerk was, die moest instaan voor de juiste katholieke opvoeding, en dat de ouders daarin maar een rol te spelen hadden in het verlengde van de kerkelijke richtlijnen. Daarom waren de maatregelen tegen het AKVS en de Vlaams-nationalistische studentenbladen ten dele ook ingegeven door de bisschoppelijke ergernis over de 'opstandigheid' van de studenten en collegeleerlingen. Het gebeurde geregeld dat ze werden buitengezet uit de universiteit of het college.

De kerkelijke overheid in brede zin was zich daarbij niet bewust van de spanningen die zij op die manier veroorzaakte in de religieuze beleving en de psyche van idealistische jongeren, of zij wenste er geen rekening mee te houden vanwege de 'hogere belangen' die op het spel stonden. Wij kunnen ons niet van de indruk ontdoen dat het bisschoppelijk optreden in het ontvankelijke gemoed van een aantal adolescenten diepe wonden heeft geslagen. Zeker hebben vele gewone leden in de plaatselijke bonden, die ver van de nationalistische drijfveren van Leuvense studenten stonden, en gewoon hun traditionele bondswerking verder zetten, het bisschoppelijk ingrijpen als onrechtvaardig ervaren. Zij zouden een dergelijk ingrijpen wel hebben aanvaard, indien de AKVS-leiding het katholieke karakter van de beweging zou hebben afgezwakt, of zijn gaan samenwerken met vrijzinnigen. Maar dat was niet het geval, zowel feitelijk als formeel bleef AKVS katholiek. Bewogen als ze waren door een "*existentieel Vlaams-nationalisme*", konden zij moeilijk een andere reden daarvoor zien dan dat de bisschoppen met handen en voeten "*gekluiserd lagen aan België's zegewagen*", zoals toen in een AKVS-blad stond te lezen. Maar, hoe logisch het optreden van de bisschoppen vanuit hun eigen visie ook was, zij hebben het psychologisch effect van dat optreden op de jongeren niet – of onvoldoende – in rekening gebracht.

Vanuit deze vijf 'grondhoudingen' kwamen de bisschoppen tot hun veroordeling van het Vlaams-nationalisme en namen ze hun sancties tegen katholieke aanhangers ervan. Die basisattitudes vormden het kader voor het verbod aan studentenbonden om

—— 81 Terecht betitelde de Italiaanse socioloog G. Poggi – later professor in Edinburgh, Charlottesville (Virginia, VS), Firenze en Trente – in zijn proefschrift uit 1963 de leden van de KA in Italië als 'il clero di riserva', de 'hulp-clerus'. G. Poggi, *Catholic Action in Italy. The Sociology of a Sponsored Organization*, Stanford, 1967. De benaming 'il clero di riserva' is vermeld op de keerzijde van het titelblad.

82 In Vlaanderen kwam de nieuwe openheid initieel in Leuven vooral van de *Universitas*-generatie van de 'early fifties' rond proost A. Dondeyne, in KSA vanuit de impulsen uit de IKSJ (Internationale Katholieke Studerende Jeugd), en brak ze door na de studentenrevoltes van 1966 en 1968. L. Vos, *Idealisme en engagement* [...], pp. 251-275, 322-334, 371-384 en 402-410.

nog deel uit te maken van het AKVS, en aan de collegeleerlingen om gouv- en landdagen, die door universiteitsstudenten geleid werden, bij te wonen. Vanuit deze visie ook lanceerden zij de KSA in een periode waarin overal in Europa de jeugd van alle klassen of gezindten door partijen en kerken werd gemodelleerd in 'ingepaste' jeugdformaties. Voor de bisschoppen moesten de nieuwe generaties van de studerende jeugd onder kerkelijk hiërarchische leiding ingeschakeld worden in de *"kamp voor God"* om *"Vlaanderen te hernieuwen in Christus"*. Daarom gaven zij het vanuit Leuven geleide AKVS de doodsteek, en werden zo de hoofdverantwoordelijken voor de ondergang ervan. Het betekende meteen ook het verdwijnen van de meer dan zestigjarige traditie van een autonome Katholieke Vlaamse Studentenbeweging.